

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ. ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

« Οι επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στον ελληνικό
τουρισμό: μια αποτίμηση»

ΚΑΛΑΜΑΡΑΣ ΗΛΙΑΣ

Επιβλέπουσα Ελένη Μακρή

ΠΥΡΓΟΣ-ΜΑΙΟΣ 2022

Περίληψη

Αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη των επιδράσεων της πανδημίας του COVID 19 στον ελληνικό τουρισμό σήμερα, καθώς και οι μελλοντικές προοπτικές του στη μετά COVID 19 εποχή.

Από τα όσα αναφέρθηκαν στην παρούσα εργασία, κατέστη σαφές ότι εμφάνιση και η εξάπλωση του COVID-19 προκάλεσε μια άνευ προηγουμένου διεθνή υγειονομική κρίση, η οποία επηρέασε όλους τους τομείς της οικονομίας προκαλώντας μια παγκόσμια οικονομική ύφεση μέσα στην οποία ο τουριστικός τομέας δέχθηκε πρώτος το πλήγμα με την μεγαλύτερη ένταση και διάρκεια, που ακόμα υφίσταται.

Εκτός της βαθιάς πτώσης της ζήτησης, η πανδημία του COVID 19 επέφερε σημαντικές αλλαγές τόσο στο πεδίο της ζήτησης των τουριστών, καθώς η ζήτηση για κοντινούς προορισμούς έγινε εντονότερη από ποτέ, αλλά και στο πεδίο της υγιεινής και ασφάλειας, ενώ έφερε στο προσκήνιο την ανάγκη καινοτομίας και ψηφιοποίησης των υπηρεσιών που συνδέονται με τον τουρισμό, μια τάση η οποία αναμένεται να επικρατήσει και στη μετά COVID 19 εποχή.

Όσον αφορά τις μελλοντικές προοπτικές για τον ελληνικό τουρισμό, το συμπέρασμα το οποίο εξάχθηκε είναι ότι αναμένονται θετικές προοπτικές για τον ελληνικό τουρισμό, λόγω του ότι η Ελλάδα σαν χώρα αποτελεί μια δημοφιλή τουριστική επιλογή, καθώς επίσης και λόγω του ότι έχει εφαρμόσει αυστηρά πρωτόκολλα μέχρι σήμερα, τα οποία αναμένεται να δώσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε αυτή.

Παρόλα αυτά ο στόχος όλων θα πρέπει να είναι η δημιουργία θετικής εικόνας τόσο για τον κάθε προορισμό όσο και συνολικά για τη χώρα, ενώ για να επιβεβαιωθούν οι θετικές προοπτικές είναι αναγκαία η άμεση στήριξη του κράτους στις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις που έχουν πληγεί από την πανδημία, ώστε η εν λόγω κατάσταση να επιτευχθεί συντομότερα.

Λέξεις - Κλειδιά: Τουρισμός, αφίξεις, πανδημία, προοπτικές.

Abstract

The object of this study was the study of the effects of the COVID 19 pandemic on Greek tourism today, as well as its future perspectives in the post-COVID 19 era.

From what has been reported in this paper, it has become clear that the emergence and spread of COVID-19 caused an unprecedented international health crisis, which affected all sectors of the economy causing a global economic downturn in in which the tourism sector was the first to be hit with the greatest intensity and duration, which still exists.

In addition, the COVID 19 pandemic brought about significant changes both in the field of tourist demand, as the demand for nearby destinations became stronger than ever, but also in the field of health and safety, while bringing to the fore the need for innovation and digitization of tourism-related services, a trend which is expected to prevail in the post-COVID 19 era.

Regarding the future prospects for Greek tourism, the conclusion that was drawn is that positive prospects are expected for Greek tourism, due to the fact that Greece as a country is a popular tourist choice, as well as due to the fact that it has implemented strict protocols to date, which are expected to give it a competitive advantage.

Nevertheless, the goal of all should be to create a positive image both for each destination and for the country as a whole, while in order to confirm the positive prospects, the direct support of the state to the hotel companies affected by the pandemic is necessary, so that this situation to be achieved sooner.

Keywords: Tourism, arrivals, pandemic, prospects.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	2
Abstract	3
Εισαγωγή.....	5
Κεφάλαιο 1^ο: Παγκόσμιες οικονομικές εξελίξεις και επιδημιολογικά χαρακτηριστικά ...	7
1.1. Γενικά	7
1.2. Το ξέσπασμα της πανδημίας του COVID -19	7
1.3. Επιδημιολογικά χαρακτηριστικά.....	8
1.4. Παγκόσμιες οικονομικές εξελίξεις	10
Κεφάλαιο 2^ο: Τουρισμός και πανδημία COVID 19	13
2.1. Ο ρόλος του τουρισμού στη διεθνή οικονομία	13
2.2. Η πορεία του τουρισμού διεθνώς το 2020	14
2.3. Η πορεία του ελληνικού τουρισμού το 2020.....	16
Κεφάλαιο 3^ο: Βιβλιογραφική ανασκόπηση	24
3.1. Η επίδραση της πανδημίας του COVID – 19 στον τουρισμό.....	24
3.2. Προηγούμενες κρίσεις, διαχείριση έκτακτης ανάγκης και ανθεκτικότητα στην τουριστική βιομηχανία.....	26
3.3. Μέτρα που λήφθηκαν για την μείωση των αρνητικών επιδράσεων της πανδημίας	31
Κεφάλαιο 4: Οι αλλαγές που επέφερε στον τουρισμό η πανδημία του COVID – 19	34
4.1. Εισαγωγή.....	34
4.2. Μεταβολές στη ζήτηση	34
4.3. Μεταβολές στο πεδίο της υγείας και της υγιεινής	35
4.4. Καινοτομία και ψηφιοποίηση.....	37
4.5. Αειφορία	39
Κεφάλαιο 5: Ο ελληνικός τουρισμός και προοπτικές ανάκαμψης του στη μετά COVID 19 εποχή.....	41
5.1. Νέες τάσεις στον ελληνικό τουρισμό στη μετά COVID 19 εποχή	41
5.2. Πολιτικές ανάκαμψης ελληνικού τουρισμού	42
Κεφάλαιο 6^ο: Οι επιπτώσεις καταστροφικών συγκυριών μέσα από τη βιβλιογραφία	46
6.1. Γενική Ανασκόπηση Επιπτώσεων από Προηγούμενες Πανδημίες	46
6.2. Οι επιπτώσεις της πανδημίας του COVID – 19 στις μεταφορές των τουριστών .	47
6.3. Οι επιπτώσεις της πανδημίας του COVID – 19 στην επιλογή προορισμού.....	48
6.4. Οι επιπτώσεις της πανδημίας του COVID – 19 στην επιλογή διαμονής	49
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	51
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	53

Εισαγωγή

Αντικείμενο μελέτης της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η επίδραση της πανδημίας του COVID – 19 στον ελληνικό τουρισμό. Πιο συγκεκριμένα, είναι γεγονός, ότι η εμφάνιση και η άμεση εξάπλωση του COVID-19 προκάλεσε μια άνευ προηγουμένου διεθνή υγειονομική κρίση, η οποία επηρέασε όλους τους τομείς της οικονομίας προκαλώντας παγκόσμια οικονομική ύφεση. Φυσικά, ο τουριστικός τομέας δέχθηκε πρώτος το πλήγμα με την μεγαλύτερη ένταση και διάρκεια, η οποία ακόμα υφίσταται. Ουσιαστικά, ο κύριος σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η περιγραφή της κατάστασης που βιώνει ο τουρισμός παγκοσμίως τα τελευταία χρόνια.

Προς αυτή την κατεύθυνση, στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας θα γίνει αναφορά στα γενικότερα επιδημιολογικά χαρακτηριστικά της πανδημίας και τον αντίκτυπο που προκάλεσε στον τουριστικό κλάδο αλλά και την οικονομία γενικότερα. Ενδιαφέρον έχει να εξεταστεί επίσης πως επηρεάστηκαν οι κυριότερες αγορές του προορισμού Ελλάδα, καθώς αυτό έχει άμεσο αντίκτυπο στο τουριστικό και οικονομικό τομέα της χώρας μας.

Την παρούσα στιγμή το κυριότερο μέσο για την ανάκτηση πληροφοριών σχετικών με το θέμα είναι τα επιστημονικά άρθρα καθώς και οι μελέτες των κρατικών / τουριστικών δομών και κάποιες ανεξάρτητες μελέτες φορέων.

Αναφορικά με τη δομή της παρούσας εργασίας, το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί την εισαγωγή, ενώ στη συνέχεια στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στα επιδημιολογικά χαρακτηριστικά και τις παγκόσμιες οικονομικές εξελίξεις, ενώ στη συνέχεια στο κεφάλαιο 3 θα γίνει αναφορά στις εξελίξεις που είχε η πανδημία στον παγκόσμιο και στον ελληνικό τουρισμό, μέσω παράθεσης μιας σειράς από στατιστικά στοιχεία που συνδέονται με την επίδραση που είχε η πανδημία τη περυσινή χρονιά στον τουρισμό.

Εν συνεχεία, στο τέταρτο κεφάλαιο αποτελεί τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, όπου μέσω της παράθεσης στοιχείων από δημοσιευμένα άρθρα θα γίνει μια συνοπτική αποτύπωση των συνεπειών, που επέφερε η πανδημία του COVID 19 στην τουριστική βιομηχανία, ενώ θα γίνει επίσης αναφορά και σε προγενέστερες κρίσεις που συνδέονται με τον τουρισμό.

Αντίστοιχα, στο πέμπτο κεφάλαιο θα γίνει μια αποτύπωση των αλλαγών που έχει επιφέρει η πανδημία του COVID 19 στο παγκόσμιο και συνεπώς και στον ελληνικό τουρισμό, ενώ στο έκτο κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στις προοπτικές ανάκαμψης του ελληνικού και παγκόσμιου τουριστικού προϊόντος στα επόμενα έτη.

Τέλος, η εργασία θα ολοκληρωθεί με την παράθεση των κυριότερων συμπερασμάτων που προέκυψαν από παρούσα εργασία, ενώ θα γίνει και παράθεση και της σχετικής βιβλιογραφίας.

Κεφάλαιο 1^ο: Παγκόσμιες οικονομικές εξελίξεις και επιδημιολογικά χαρακτηριστικά

1.1. Γενικά

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μια παρουσίαση των κυριότερων επιδημιολογικών χαρακτηριστικών που επηρέασαν τον ελληνικό και παγκόσμιο τουρισμό το 2020 (αφού γίνει μια αρχική αναφορά στο ξέσπασμα της πανδημίας του COVID 19), χρονιά κατά την οποία ξέσπασε η πανδημία του ιού αυτού, ενώ θα γίνει επίσης αναφορά και στις κυριότερες οικονομικές εξελίξεις που επέφερε η πανδημία του COVID – 19 το 2020, μέσω της παράθεσης ανάλογων στατιστικών στοιχείων.

1.2. Το ξέσπασμα της πανδημίας του COVID -19

Η πανδημία του COVID 19 προέρχεται από έναν μολυσματικό ιό που ανακαλύφθηκε πρόσφατα και συγκεκριμένα τον Δεκέμβριο του 2019. Το πρώτο μέρος που έχει μολυνθεί είναι η επαρχία Wuhan στην Κίνα (Chenetal., 2019). Ειδικότερα, ο ιός CoVid-19 είναι ένας εξαιρετικά μολυσματικός ιός και μπορεί να μεταδοθεί από σταγονίδια από το στόμα ή τη μύτη που προέρχονται από μολυσμένο άτομο. Τα σύνδρομα που προκαλεί συνδέονται με λοιμώξεις του αναπνευστικού συστήματος που μπορεί να είναι σοβαρές και να οδηγήσουν σε θάνατο.

Σε πρώτο στάδιο, ο ιός περιορίστηκε στην Κίνα, αλλά παρά τις προσπάθειες εξαπλώθηκε πολύ γρήγορα στον υπόλοιπο κόσμο. Ειδικότερα, στις αρχές Μαρτίου, επιβεβαιώθηκαν πάνω από 100.000 περιπτώσεις σε 114 χώρες, ενώ στις 11 Μαρτίου 2020, η κατάσταση χαρακτηρίστηκε ως πανδημία από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (Chenetal., 2019).

Όπως προαναφέρθηκε, το επίκεντρο της πανδημίας μετακινήθηκε από την Κίνα στην Ευρώπη και μετά στις Ηνωμένες Πολιτείες. Συνέπεια αυτών ήταν να ληφθούν έκτακτα μέτρα από τις εθνικές αρχές προκειμένου να σταματήσει η εξάπλωση του ιού και να περιοριστεί η αδυναμία των νοσοκομείων να φροντίσουν όλους τους ασθενείς.

Αυτά τα έκτακτα μέτρα έθεσαν τις χώρες υπό καθεστώς lockdown, ενώ τα νοικοκυριά υποβλήθηκαν σε καραντίνα με άδεια να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους μόνο

για περιπτώσεις εκτάκτου ανάγκης όπως ήταν η προμήθεια προϊόντων από τα σουπερμάρκετ, ενώ τα εθνικά σύνορα παρέμειναν κλειστά για μετακινήσεις από και προς το εξωτερικό. Αυτό οδήγησε γρήγορα σε αυστηρούς ταξιδιωτικούς περιορισμούς και το κλείσιμο αεροδρομίων και διεθνών μεταφορών (Chenetal., 2019).

Η πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών οδηγήθηκε σε lockdown, με μόνη εξαίρεση τη Σουηδία η οποία δεν προχώρησε σε αυτό το μέτρο. Οι κυβερνήσεις κάθε χώρας είχαν να αντιμετωπίσουν μια οικονομική κρίση, αφού οι εθνικές και διεθνείς δραστηριότητες έχουν μειωθεί έντονα, ενώ σχεδόν σταμάτησαν για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα (Niewiadomski, 2020).

Η συνέπεια του είναι ο κόσμος να βιώνει μια προσωρινή απο-παγκοσμιοποίηση, μια κατάσταση η οποία παραμένει μέχρι και σήμερα, καθώς για περισσότερο από ένα έτος τόσο η Ελλάδα όσο και συνολικά ο κόσμος βρίσκεται σε καταστάσεις ολικού ή μερικού lockdown (Niewiadomski, 2020).

1.3. Επιδημιολογικά χαρακτηριστικά

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιάσουμε τα κυριότερα επιδημιολογικά χαρακτηριστικά των κύριων αγορών – κύριων ανταγωνιστών της Ελλάδος με βάση τα στοιχεία που έχουν αντληθεί από το Ευρωπαϊκό Κέντρο Πρόληψης και Ελέγχου Νόσων (European Centre for Disease Prevention and Control). Ειδικότερα, τα βασικότερα επιδημιολογικά χαρακτηριστικά συνοψίζονται στον κάτωθι πίνακα:

Χώρα	% εισερχόμενου τουρισμού	Πρώτο κρούσμα	Σύνολο κρουσμάτων	Θάνατοι	Κρούσματα σε ποσοστό του πληθυσμού	Θάνατοι σε ποσοστό του πληθυσμού
Γερμανία	18,9%	27/1	2.940.279	77.755	3,54%	0,09%
Ην. Βασίλειο	12,4%	31/1	4.381.830	127.171	6,56%	0,19%
ΗΠΑ	6,6%	22/1	30.922.385	559.116	9,36%	0,17%
Γαλλία	6,1%	24/1	4.902.985	97.444	7,31%	0,15%
Ιταλία	6,0%	31/1	3.700.393	112.374	6,14%	0,19%
Ολλανδία	3,9%	27/2	1.341.742	16.850	7,68%	0,10%
Πολωνία	3,0%	4/3	3.813.359	72.553	9,93%	0,19%
Ρουμανία	2,9%	26/2	988.624	24.561	5,12%	0,13%
Ελβετία	2,6%	25/2	612.575	10.432	7,10%	0,12%
Ελλάδα		26/2	285.015	8.607	2,64%	0,08%
Ισπανία		1/2	3.326.736	76.037	7,03%	0,16%
Πορτογαλία		2/3	825.031	16.890	7,81%	0,16%
Κίνα		17/11	101.953	4.841	0,01%	0,0003%

Πίνακας 1: Επιδημιολογικά χαρακτηριστικά έως 7/4/2021 κύριων αγορών και κύριων ανταγωνιστών. Πηγή: ECDC και ΣΕΤΕ (2020).

Παρατηρώντας, τον παραπάνω πίνακα είναι φανερό, ότι έχοντας σαν βασικούς δείκτες το ποσοστό των ατόμων που νόσησαν μέχρι σήμερα από COVID 19 σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό κάθε χώρας, παρατηρείται ότι η Ελλάδα είναι σε πολύ καλή θέση σε σχέση με όλες τις εξεταζόμενες χώρες παραπάνω (πλην Κίνας), γεγονός το οποίο οφείλεται εν πολλοίς στα μέτρα που λήφθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση για την αντιμετώπιση του COVID 19 τόσο το 2020 όσο και το 2021, με κυριότερο την εφαρμογή ολικού lockdown στο μεγαλύτερο διάστημα του τελευταίου έτους.

Αντίθετα, σε χειρότερη θέση βρίσκονται τόσο χώρες με πολλαπλάσιο πληθυσμό σε σχέση με την Ελλάδα (π.χ. ΗΠΑ, Γαλλία, Ιταλία, Ηνωμένο Βασίλειο), όσο και χώρες με παραπλήσιο πληθυσμό σε σχέση με την Ελλάδα (π.χ. Πορτογαλία).

Αντίστοιχα και στο πεδίο των θανάτων, η Ελλάδα βρίσκεται σε ιδιαίτερα πλεονεκτική θέση, καθώς εμφανίζει πολύ χαμηλό ποσοστό θανάτων σε σχέση με το συνολικό της πληθυσμό, όταν χώρες όπως η Πολωνία, η Πορτογαλία και το Ηνωμένο Βασίλειο βρίσκονται σε ιδιαίτερα δυσχερή θέση (ΣΕΤΕ, 2020).

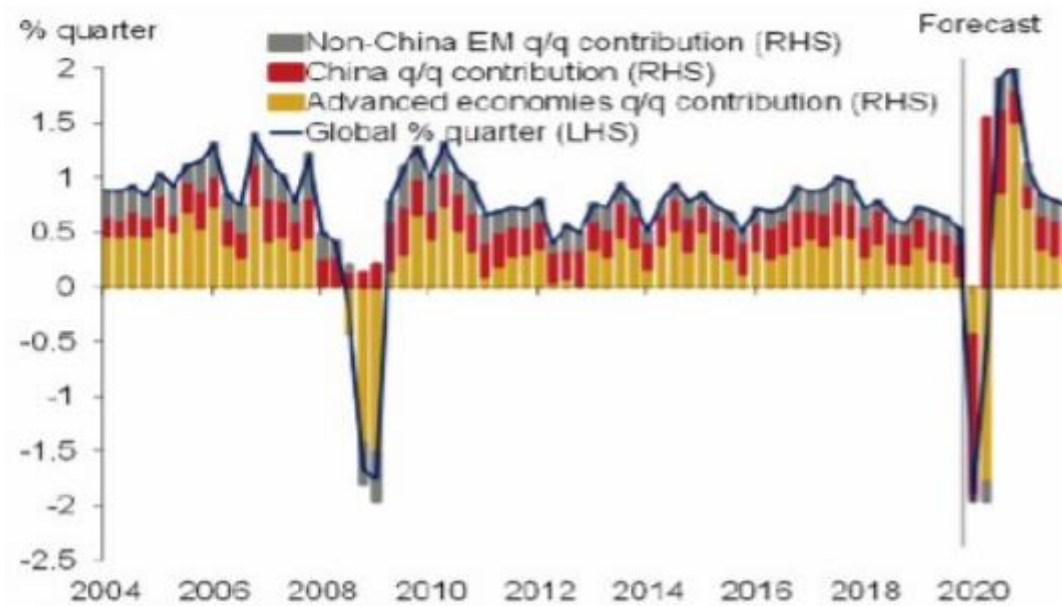
Αξίζει επίσης να σημειωθεί, ότι αν και η πανδημία του COVID 19 ξεκίνησε από την Κίνα, εντούτοις σήμερα η χώρα αυτή βρίσκεται στην καλύτερη θέση, καθώς έχει ελάχιστα κρούσματα, αλλά και θανάτους σε σχέση με τον συνολικό της πληθυσμό.

Ουσιαστικά, εάν θέλουμε να κάνουμε μια πρώτη σύνδεση της πανδημίας του COVID 19 και του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, μπορεί να αναφερθεί ότι οι ιδιαίτερα χαμηλοί δείκτες που εμφανίζει σήμερα η Ελλάδα τόσο στο πεδίο των κρουσμάτων όσο και στο πεδίο των θανάτων αποτελούν το όχημα, έτσι ώστε να αποτελέσει από το 2021 και έπειτα η χώρα βασικό τουριστικό προορισμό για εισερχόμενο τουρισμό.

Είναι βέβαιο ότι η επιλογή προορισμών με χαμηλή έκθεση στην πανδημία του COVID 19, θα αποτελέσει βασική προτεραιότητα για τους τουρίστες σίγουρα για το 2021 και πολύ πιθανόν και για τα επόμενα 1-2 έτη, συνεπώς είναι απαραίτητο να ληφθούν όλα τα αναγκαία μέτρα από την πλευρά των φορέων που συνδέονται με τον τουρισμό, ώστε να μην χαθεί η χρυσή αυτή ευκαιρία για τον ελληνικό τουρισμό που δίνει η αποτελεσματική διαχείριση της πανδημίας του COVID 19 (ΣΕΤΕ, 2020).

1.4. Παγκόσμιες οικονομικές εξελίξεις

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα μέχρι σήμερα στοιχεία, όπως αυτά αποτυπώνονται από την έκθεση του ΣΕΤΕ (2020), η πτώση του παγκόσμιου ΑΕΠ λόγω της τρέχουσας πανδημίας του COVID 19, αναμένεται να είναι μεγαλύτερη από αυτήν της κρίσης του 2008 – 2009, το μεγαλύτερο μέρος από την οποία προήλθε αρχικά από την Κίνα στο πρώτο εξάμηνο του 2020, ενώ αντίστοιχα από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες για το δεύτερο εξάμηνο του 2020 και για το πρώτο εξάμηνο του 2021, κάτι το οποίο αποτυπώνεται και στο ακόλουθο Γράφημα 1.

Γράφημα 1: Παγκόσμιο ΑΕΠ 2004 – 2020. (ΣΕΤΕ, 2020)

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά την Ευρωζώνη, οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι η πτώση του Δείκτη Προμηθειών PMI θα υπερβεί την αντίστοιχη πτώση, η οποία υπήρξε κατά τη διάρκεια της κρίσης 2008 – 2009.

Ειδικότερα, ο εν λόγω δείκτης PMI παρέχει εκ των προτέρων ενδείξεις για το τι ακριβώς συμβαίνει στην οικονομία του ιδιωτικού τομέα, εξετάζοντας διάφορες μεταβλητές, όπως η παραγωγή, οι νέες παραγγελίες, η απασχόληση και οι τιμές (ECB, 2005).

Συνεπώς, στην προκειμένη περίπτωση η ακόλουθη συρρίκνωση που παρατηρείται αποτελεί μια ένδειξη ότι η κρίση που θα επιφέρει στην οικονομία της Ευρωζώνης, η πανδημία του COVID 19 είναι πολύ χειρότερη από την αντίστοιχη κρίση που αντιμετώπισε η Ευρωζώνη την περίοδο 2008 – 2009, λόγω της οικονομικής ύφεσης της πλειονότητας των χωρών - μελών της.

Γράφημα 2: Δείκτης Προμηθειών (PMI) Ευρωζώνης 2004-2020. (ΣΕΤΕ, 2020)

Κεφάλαιο 2^ο: Τουρισμός και πανδημία COVID 19

2.1. Ο ρόλος του τουρισμού στη διεθνή οικονομία

Δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, ότι ο τουρισμός διαδραματίζει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο σε πολλές χώρες του κόσμου, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Τις τελευταίες δεκαετίες, αυτός ο τομέας σημείωσε αξιοσημείωτη αύξηση. Ο διεθνής τουρισμός έχει ένα τεράστιο και ποικίλο οικονομικό δυναμικό. Αυτό ενθάρρυνε πολλές χώρες τουριστικού προορισμού να αναπτύξουν τον τουριστικό τομέα έτσι ώστε να προσελκύσουν περισσότερες αφίξεις τουριστών στις χώρες τους. Ο διεθνής τουρισμός πιστεύεται ότι οδηγεί την οικονομική ανάπτυξη.

Οι μελέτες σχετικά με τη σχέση μεταξύ τουρισμού και οικονομικής ανάπτυξης ήταν αρκετά δημοφιλείς στη δεκαετία του 2000 και οι περισσότερες αποσκοπούν στην επαλήθευση των υποθέσεων ανάπτυξης που οδηγούνται από τον τουρισμό (TLGH). Ο αντίκτυπος του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη μπορεί να συμβεί μέσω διαφόρων καναλιών. Ο διεθνής τουρισμός δημιουργεί συνάλλαγμα που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αγορά κεφαλαιουχικών αγαθών και για την τόνωση των επενδύσεων. Ο αυξημένος τουρισμός θα ενθαρρύνει την ανάπτυξη άλλων βιομηχανιών στην οικονομία μέσω διατομεακών δεσμών, ενώ συμβάλει αποτελεσματικά στην αύξηση της απασχόλησης και του εισοδήματος, ενθαρρύνοντας τη διάδοση της τεχνολογίας, της έρευνας και της ανάπτυξης.

Στατιστικά, οι διεθνείς αφίξεις τουριστών ήταν περίπου 532.953 εκατομμύρια το 1995 και μέσα στα επόμενα 25 χρόνια ο αριθμός αυτός έφτασε τα 1,461 δισεκατομμύρια (UNWTO, 2019α).

Ειδικότερα, τα ταξίδια αναψυχής, αποτελούν ένα βασικό λόγο για τον οποίον επιλέγουν οι τουρίστες ένα συγκεκριμένο προορισμό σε όλες τις περιοχές του κόσμου, ενώ ακολουθούν τα ταξίδια σε φίλους και συγγενείς, για λόγους υγείας και θρησκείας, καθώς και για επαγγελματίες.

Όσον αφορά την Ευρώπη, σύμφωνα με την έκθεση του UNWTO (2019), αυτή συνεισφέρει περίπου το 50% των διεθνών αφίξεων το 2018, ακολουθούμενη από την Ασία και τον Ειρηνικό 25% και την Αμερική 15% (UNWTO, 2019β). Αυτή η

προϋπόθεση δείχνει επίσης ότι η διεθνής τουριστική απόδειξη κυριαρχείται από αυτές τις τρεις περιοχές (WTTC, 2019).

Αξίζει επίσης να σημειωθεί, ότι οι διεθνείς αφίξεις τουριστών έχουν σημαντικές άμεσες και έμμεσες οικονομικές επιπτώσεις στην οικονομία. Το 2019, ο διεθνής τουρισμός είχε συνεισφέρει περίπου 8,9 τρισεκατομμύρια δολάρια στο παγκόσμιο ΑΕΠ ή 0,3% του παγκόσμιου ΑΕΠ., 330 εκατομμύρια θέσεις εργασίας, όπου 1 στις 10 θέσεις εργασίας παγκοσμίως αφορά τον τουρισμό. Οι επενδύσεις στον τουρισμό φτάνουν τα 948 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, στοιχείο το οποίο αντιστοιχεί στο περίπου 4,3% των συνολικών παγκόσμιων επενδύσεων (WTTC, 2019).

2.2. Η πορεία του τουρισμού διεθνώς το 2020

Είναι γεγονός, ότι το 2020, ο κόσμος ήρθε αντιμέτωπος με μια άνευ προηγουμένου κρίση στην παγκόσμια υγεία, εισερχόμενος σε μια κατάσταση κοινωνικής και οικονομικής έκτακτης ανάγκη ως αποτέλεσμα της πανδημίας COVID-19. Τα ταξίδια και ο τουρισμός συγκαταλέγονταν μεταξύ των τομέων που πλήττονται περισσότερο με μια τεράστια πτώση της διεθνούς ζήτησης εν μέσω παγκόσμιων ταξιδιωτικών περιορισμών, συμπεριλαμβανομένων πολλών συνόρων πλήρως κλειστών, για τον περιορισμό του ιού (UNWTO, 2020).

Ειδικότερα, ο παγκόσμιος τουρισμός εμφάνισε το 2020 τη χειρότερη χρονιά, απόρροια της πανδημίας στην οποία αναφερόμαστε, με τις διεθνείς αφίξεις να μειώνονται κατά 74% σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO) Οι προορισμοί παγκοσμίως καλωσόρισαν 1 δισεκατομμύριο λιγότερες διεθνείς αφίξεις το 2020 από ό, τι το προηγούμενο έτος, λόγω της άνευ προηγουμένου πτώσης της ζήτησης και των εκτεταμένων ταξιδιωτικών περιορισμών. Η παρούσα κατάσταση μπορεί μόνο να συγκριθεί με την πτώση 4% που σημειώθηκε κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2009 (UNWTO, 2021α).

Επιπλέον, ο δείκτης εμπιστοσύνης του UNWTO υποχώρησε σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα ρεκόρ, ενώ οι περισσότεροι ειδικοί της ομάδας του UNWTO αναμένουν ανάκαμψη του διεθνούς τουρισμού και επιστροφή στα επίπεδα πριν από την πανδημία του 2019, όχι πριν από το 2023 (UNWTO, 2020).

Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Βαρόμετρο Τουρισμού του UNWTO, η κατάρρευση των διεθνών ταξιδιών αντιπροσωπεύει μια εκτιμώμενη απώλεια 1,3 τρισεκατομμυρίων δολαρίων στα έσοδα από τις εξαγωγές, η οποία αντιστοιχεί σε περισσότερο από 11 φορές την απώλεια που σημειώθηκε κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2009, ενώ η εν λόγω κρίση έθεσε σε κίνδυνο 100 έως 120 εκατομμύρια άμεσες τουριστικές θέσεις εργασίας, πολλές από αυτές σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (UNWTO, 2021α).

Λόγω της εξελισσόμενης φύσης της πανδημίας, πολλές χώρες οδηγήθηκαν στο να επιβάλλουν αυστηρούς ταξιδιωτικούς περιορισμούς. Σε αυτά περιλαμβάνονταν τα υποχρεωτικά τεστ, οι καραντίνες και, σε ορισμένες περιπτώσεις, το πλήρες κλείσιμο των συνόρων (UNWTO, 2021α).

Στο πεδίο των ηπείρων δε, οι χώρες της Ασίας και του Ειρηνικού ήταν οι πρώτες περιοχές, που επλήγησαν από την πανδημία, λόγω της ύπαρξης ενός ιδιαίτερα υψηλού επιπέδου ταξιδιωτικών προορισμών, καταγράφοντας μια ραγδαία πτώση των αφίξεων, η οποία άγγιξε το 84% και οδήγησε σε 300 εκατομμύρια λιγότερες αφίξεις, ενώ ακολούθησαν οι χώρες της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής με μείωση της τάξεως του 75% (UNWTO, 2021α).

Από την άλλη πλευρά, η Ευρώπη εμφάνισε μια μείωση κατά 70% στις αφίξεις, παρά τη μικρή και βραχύβια ανάκαμψη που εμφάνισε το καλοκαίρι του 2020. Η περιοχή υπέστη τη μεγαλύτερη πτώση σε απόλυτους όρους, με πάνω από 500 εκατομμύρια λιγότερους διεθνείς τουρίστες το 2020, ενώ αντίστοιχα η Αμερική σημείωσε μείωση 69% στις διεθνείς αφίξεις, μετά από κάπως καλύτερα αποτελέσματα το τελευταίο τρίμηνο του έτους (UNWTO, 2021α).

Παρόμοιο με την περυσινή κατάσταση ήταν και το ξεκίνημα της φετινής, καθώς οι διεθνείς αφίξεις τουριστών μειώθηκαν κατά 83% το πρώτο τρίμηνο του 2021, διάστημα δηλαδή κατά το οποίο οι διαδεδομένοι ταξιδιωτικοί περιορισμοί παρέμειναν σε ισχύ. Ωστόσο, ο δείκτης εμπιστοσύνης του UNWTO δείχνει σημάδια επιβράδυνσης της εμπιστοσύνης (UNWTO, 2021β).

Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ των μηνών Ιανουαρίου και Μαρτίου 2021, οι προορισμοί σε όλο τον κόσμο καλωσόρισαν 180 εκατομμύρια λιγότερες διεθνείς αφίξεις σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο του περασμένου έτους. Η Ασία και ο Ειρηνικός συνέχισαν να υποφέρουν από τα χαμηλότερα επίπεδα δραστηριότητας με

πτώση 94% στις διεθνείς αφίξεις κατά την περίοδο των τριών μηνών. Η Ευρώπη σημείωσε τη δεύτερη μεγαλύτερη πτώση με -83%, ακολουθούμενη από την Αφρική (-81%), τη Μέση Ανατολή (-78%) και την Αμερική (-71%). Όλα αυτά προκύπτουν από την πτώση του 73% των διεθνών τουριστικών αφίξεων παγκοσμίως που καταγράφηκαν το 2020, καθιστώντας τη χειρότερη χρονιά για τον τομέα (UNWTO, 2021β).

Επιπλέον, το Παγκόσμιο Βαρόμετρο Τουρισμού του UNWTO αντανακλά την οικονομική επίπτωση της πανδημίας. Ειδικότερα, οι διεθνείς τουριστικές εισπράξεις το 2020 μειώθηκαν κατά 64% σε πραγματικούς όρους (τοπικά νομίσματα, σταθερές τιμές), που ισοδυναμούν με πτώση άνω των 900 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ, μειώνοντας τη συνολική παγκόσμια αξία εξαγωγών κατά περισσότερο από 4% το 2020 (UNWTO, 2021β).

Τα στοιχεία αυτά είχαν σαν συνέπεια, η συνολική απώλεια εσόδων από εξαγωγές από τον διεθνή τουρισμό (συμπεριλαμβανομένων των μεταφορών επιβατών), να ανέρχεται σε περίπου 1,1 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. Η Ασία και ο Ειρηνικός (-70% σε πραγματικούς όρους) και η Μέση Ανατολή (-69%) σημείωσαν τις μεγαλύτερες μειώσεις των εσόδων (UNWTO, 2021β).

Σύμφωνα με το εν λόγω βαρόμετρο, οι εμβολιασμοί θα αποτελέσουν το κλειδί για την ανάκαμψη, αλλά πρέπει να βελτιωθούν σε σημαντικό επίπεδο τόσο ο συντονισμός όσο και η επικοινωνία, ενώ το γεγονός ότι τα τεστ ανίχνευσης του ιού έχουν γίνει πιο εύκολα και προσιτά αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα, έτσι ώστε να επιτευχθεί η ανάκαμψη στον τουρισμό τόσο τη φετινή θερινή τουριστική περίοδο, όσο πολύ περισσότερο τα επόμενα έτη (UNWTO, 2021β).

2.3. Η πορεία του ελληνικού τουρισμού το 2020

Χωρίς αμφιβολία, ο ελληνικός τουρισμός αντιμετώπισε ένα βαθύ πλήγμα το 2020, απόρροια της πανδημίας του COVID 19, γεγονός το οποίο αποτυπώθηκε στη ραγδαία μείωση του αριθμού των αεροπορικών αφίξεων το 2020, ο οποίος ανήλθε μόλις στα 6,4 εκατ. ευρώ τη χρονιά αυτή, εμφανίζοντας μια μείωση της τάξεως του 73,3% ή σε απόλυτα μεγέθη σε μείον 17,6 εκατ. ευρώ σε σχέση με το 2019 όπου συνολικά στην Ελλάδα είχαν καταγραφεί 24 εκατομμύρια επιβάτες (Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Ειδικότερα, προ του ξεσπάσματος της πανδημίας του COVID 19 και συγκεκριμένα τους πρώτους δύο μήνες του έτους, είχε παρατηρηθεί αύξηση των αφίξεων, καθώς ειδικότερα τον Ιανουάριο καταγράφηκε αύξηση κατά 11%, ενώ η αντίστοιχη αύξηση το Φεβρουάριο ανήλθε σε ποσοστό της τάξεως 8%, κάτι το οποίο δημιουργούσε ιδιαίτερα θετικές προσδοκίες ως προς την πιθανή αύξηση των αφίξεων το 2021 σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά, μια κατάσταση η οποία όμως άλλαξε ριζικά με το ξέσπασμα της πανδημίας (Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Πιο συγκεκριμένα, τους μήνες Απρίλιο και το Μάιο, όλα τα αεροδρόμια παρέμειναν κλειστά εξαιτίας του γενικού απαγορευτικού (lockdown) που επιβλήθηκε στην Ελλάδα, για την αντιμετώπιση του κορωνοϊού, ενώ παρόμοια ήταν η εικόνα και τον Ιούνιο, ενώ το διάστημα μεταξύ των μηνών Ιουλίου και Οκτωβρίου, η μείωση στις αφίξεις κυμάνθηκε από -58% τον Αύγουστο, έως -72% τον Ιούλιο (Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Αντίστοιχα, ακόμα χειρότερη ήταν η κατάσταση στον τουρισμό, μετά την εφαρμογή του νέου lockdown στις αρχές Νοεμβρίου 2020, απόρροια του οποίου ήταν η εικόνα να επιδεινωθεί σε μεγάλο βαθμό, φτάνοντας σε μια μείωση της τάξεως του 89% τον Νοέμβριο και αντίστοιχα 88% τον Δεκέμβριο (Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Αναφορικά με τις χώρες εκείνες, οι οποίες βρίσκονται στο top 15 για το σύνολο των αεροδρομίων, αυτές συνοψίζονται στον κάτωθι πίνακα:

Θέση Κατάταξης 2020	Μεταβολή Θέσης Κατάταξης 2019-2020	Χώρες	Επιβάτες 2019	Επιβάτες 2020	Διαφορά 2019-2010	% Διαφορά 2018-2019
1	—	Γερμανία	4.059.241	1.657.134	-2.402.107	-59,2%
2	—	Ην. Βασίλειο	4.026.432	1.166.844	-2.859.588	-71,0%
3	▲	Γαλλία	1.385.437	452.613	-932.824	-67,3%
4	▼	Ιταλία	1.890.931	351.251	-1.539.680	-81,4%
5	—	Ολλανδία	1.148.212	328.532	-819.680	-71,4%
6	—	Πολωνία	969.203	312.105	-657.098	-67,8%
7	—	Κύπρος	837.287	284.759	-552.528	-66,0%
8	▲	Ελβετία	703.436	282.878	-420.558	-59,8%
9	▲	Αυστρία	606.945	228.335	-378.610	-62,4%
10	▲	Βέλγιο	575.531	160.289	-415.242	-72,1%
11	▲	Τσεχία	449.792	110.309	-339.483	-75,5%
12	▲	Δανία	507.457	107.863	-399.594	-78,7%
13	▼	Ισραήλ	714.786	93.964	-620.822	-86,9%
14	▲	Ρουμανία	281.875	86.878	-194.997	-69,2%
15	▲	Ισπανία	449.174	80.422	-368.752	-82,1%
<i>Top-15 χωρών</i>			<i>18.605.739</i>	<i>5.704.176</i>	<i>-12.901.563</i>	<i>-69,3%</i>
Σύνολο			23.995.165	6.404.898	-17.590.267	-73,3%

Πίνακας 2: TOP 15 χώρες σε αφίξεις στην Ελλάδα για το 2020. Λάμπρου & Ίκκος, (2021)

Όπως φαίνεται από το παραπάνω αμετάβλητη παρέμεινε η κατάσταση στις πρώτες 2 θέσεις, όπου διατηρήθηκαν οι τουρίστες που προέρχονται από τη Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο, εμφανίζοντας όμως μια μείωση της τάξεως του 59,2% και 71% αντίστοιχα(Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Ακολουθως μια θέση στην κατάταξη ανέβηκε η Γαλλία (η οποία ανέβηκε από την τέταρτη θέση στην τρίτη), ξεπερνώντας την Ιταλία σε αφίξεις τουριστών στην Ελλάδα το 2020, γεγονός το οποίο οφείλεται στη ραγδαία μείωση των τουριστών από την Ιταλία, μια μείωση, η οποία άγγιξε το 81,4% το 2020, όταν η αντίστοιχη μείωση για την Γαλλία ήταν μικρότερη και ανήλθε στο 67,3% (Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Όσον αφορά τις υπόλοιπες θέσεις, η ραγδαία μείωση των αφίξεων από το Ισραήλ (πτώση 86,9%) είχε σαν συνέπεια Ελβετία, Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία και Δανία το ότι ανέβηκαν μια θέση στην κατάταξη, καθώς εμφάνισαν μικρότερες πτώσεις στις αφίξεις σε σχέση με το Ισραήλ (Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Στις δύο τελευταίες θέσεις βρίσκονται η Ρουμανία και η Ισπανία, οι οποίες κέρδισαν και δύο θέσεις αντίστοιχα στον πίνακα κατάταξης, ενώ από τη Ρουμανία καταγράφηκε μια μείωση της τάξεως των 195 χιλιάδων αφίξεων ή ποσοστό της τάξεως του 69,2% και από την Ισπανία μείωση της τάξεως των 369 χιλιάδων αφίξεων ή ποσοστό της τάξεως 82,1% (Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Αναφορικά με την κίνηση ανά αεροδρόμιο, όπως είναι προφανές υπάρχει σημαντική μείωση στην κίνηση σε όλα τα αεροδρόμια της Ελλάδος το 2020. Ειδικότερα, το αεροδρόμιο της Αθήνας παρέμεινε στην πρώτη θέση από πλευράς κίνησης επισκεπτών με 2,5 εκατομμύρια επιβάτες, εμφανίζοντας μια μείωση της τάξεως του 72,1% το 2020 σε σχέση με το 2019. Ακολουθως στην κατάταξη ήρθε το αεροδρόμιο του Ηρακλείου, το οποίο κατέγραψε μια μείωση της τάξεως του 72,6% (μείωση των επιβατών κατά 2,3 εκατομμύρια επιβάτες), ενώ έπεται στην τρίτη θέση το αεροδρόμιο της Θεσσαλονίκης με 711 χιλιάδες επιβάτες καταγράφοντας μια μείωση της τάξεως του 69,2% (Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Ακολουθως έπεται το αεροδρόμιο της Ρόδου με 2,36 εκατομμύρια επιβάτες καταγράφοντας μια μείωση της τάξεως του 74,7%, ενώ την πεντάδα κλείνει το αεροδρόμιο της Κέρκυρας 409 χιλιάδες επιβάτες, καταγράφοντας μια μείωση της τάξεως του 74,7% (Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Εν συνέχεια, στην έκτη θέση βρίσκεται το αεροδρόμιο της Κω με 333 χιλιάδες αφίξεις, καταγράφοντας μια μείωση της τάξεως του 72,1%, ενώ στην έβδομη θέση παρέμεινε το αεροδρόμιο της πόλης των Χανίων με 205 χιλιάδες αφίξεις, καταγράφοντας μια μείωση της τάξεως του 82,3%, ενώ ακολουθεί στην όγδοη θέση το αεροδρόμιο της Ζακύνθου με μια μείωση της τάξεως του 76,7% (Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Αντίστοιχα, έπεται στην επόμενη θέση το αεροδρόμιο της Σαντορίνης με 145 χιλιάδες αφίξεις, ή μια μείωση σε ποσοστό της τάξεως του 72,7% και στη δέκατη το αεροδρόμιο της Μυκόνου 139 χιλιάδες ή μια μείωση η οποία ανήλθε σε ποσοστό της τάξεως του 71,9% (Λάμπρου & Ίκκος, 2021).

Θέση Κατάταξης 2020	Μεταβολή Θέσης Κατάταξης 2019-2020	Αεροδρόμια	Επιβάτες 2019	Επιβάτες 2020	Διαφορά 2019-2020	% Διαφορά 2019-2020
1	—	Αθήνα	8.810.593	2.457.743	-6.352.850	-72,1%
2	—	Ηράκλειο	3.256.490	892.777	-2.363.713	-72,6%
3	▲	Θεσσαλονίκη	2.307.587	711.061	-1.596.526	-69,2%
4	▼	Ρόδος	2.365.520	599.606	-1.765.914	-74,7%
5	—	Κέρκυρα	1.463.288	409.981	-1.053.307	-72,0%
6	—	Κως	1.196.217	333.387	-862.830	-72,1%
7	—	Χανιά	1.156.644	205.148	-951.496	-82,3%
8	—	Ζακύνθος	858.059	200.356	-657.703	-76,7%
9	—	Σαντορίνη	529.658	144.741	-384.917	-72,7%
10	—	Μύκονος	493.209	138.706	-354.503	-71,9%
11	—	Κεφαλονιά	334.336	79.226	-255.110	-76,3%
12	—	Άκτιο	303.641	77.185	-226.456	-74,6%
13	▲	Καλαμάτα	151.807	38.045	-113.762	-74,9%
14	▼	Σκιάθος	192.791	35.046	-157.745	-81,8%
15	▲	Καβάλα	128.247	23.263	-104.984	-81,9%
16	▼	Σάμος	147.591	21.611	-125.980	-85,4%
17	▲	Άραξος	83.180	13.993	-69.187	-83,2%
18	▼	Κάρπαθος	97.805	8.270	-89.535	-91,5%
19	—	Μυτιλήνη	66.563	7.112	-59.451	-89,3%
20	—	Αγχίαλος	23.742	5.134	-18.608	-78,4%
21	▲	Λήμνος	9.587	1.501	-8.086	-84,3%
22	▲	Σκύρος	3.075	948	-2.127	-69,2%
23	▲	Αλεξανδρούπολη	39	39	0	0,0%
24	—	Χίος	797	15	-782	-98,1%
25	▼	Κω	14.699	4	-14.695	-100,0%
Σύνολο			23.995.165	6.404.898	-17.590.267	-73,3%

Πίνακας 3: Διεθνείς Αεροπορικές Αφίξεις ανά Αεροδρόμιο 2019-2020. (Λάμπρου & Ίκκος, 2021)

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά το πεδίο της ακτοπλοΐας, σύμφωνα με την έκθεση του ΙΝΣΕΤΕ, στην αγορά της Αδριατικής, οι εκτιμήσεις για τη μείωση της

επιβατικής κίνησης άγγιξαν το 70% το 2020, ενώ σε απόλυτα μεγέθη οι επιβάτες που μετακινήθηκαν μέσω πλοίων άγγιξαν τους 450 χιλιάδες, όταν τα αντίστοιχα μεγέθη για το 2019 ήταν 1.5 εκατομμύριο επιβάτες. Ειδικότερα, όπως φαίνεται και από τον ακόλουθο πίνακα στην Ελλάδα η μείωση των επιβατών το πρώτο τρίμηνο επιβολής μέτρων το 2020 άγγιξε το 47%, γεγονός το οποίο μεταφράζεται σε απόλυτα μεγέθη σε μείωση κατά 72 χιλιάδες επιβάτες, ενώ αντίστοιχα η μείωση στο δεύτερο τρίμηνο επιβολής μέτρων για τον COVID, άγγιξε το 99%, καθώς μόλις 3.000 επιβάτες μετακινήθηκαν μέσω πλοίων (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Αντίστοιχα, οι υψηλότερες επιδόσεις όσον αφορά τους επιβάτες της ακτοπλοΐας καταγράφηκαν το τρίτο τρίμηνο του 2020, όταν η μείωση άγγιξε το 63%, ενώ οι επιβάτες που καταγράφηκαν ανήλθαν σε 308 χιλιάδες, όταν ο αντίστοιχος αριθμός για το 2019 ήταν 841 χιλιάδες, ενώ η μείωση αυτή συνεχίστηκε και το 4ο τρίμηνο του έτους, όπου καταγράφηκε μείωση των επιβατών σε ποσοστό 67%, στοιχείο το οποίο μεταφράζεται σε απόλυτα μεγέθη σε 68 χιλιάδες επιβάτες, όταν τα αντίστοιχα μεγέθη για το 2019 ήταν 202 χιλιάδες επιβάτες (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Τέλος, όσον αφορά την κίνηση των οχημάτων για το 2020 η κίνηση αυτή παρουσίασε μια ιδιαίτερα υψηλή μείωση, η οποία άγγιξε το 56%, ενώ η αντίστοιχη μείωση για τα φορτηγά ανήλθε σε ποσοστό της τάξεως του 9%. Σε απόλυτα μεγέθη το 2020 μετακινήθηκαν μέσω πλοίων 140 χιλιάδες οχήματα έναντι 317 χιλιάδων το 2019, ενώ στο πεδίο των φορτηγών η κίνηση τους ανήλθε σε 340 χιλιάδες έναντι 374 χιλιάδων το 2019 (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Τρίμηνα	2020			2019			% Μεταβολές		
	Επιβάτες	Οχήματα	Φορτηγά	Επιβάτες	Οχήματα	Φορτηγά	Επιβάτες	Οχήματα	Φορτηγά
Α'	72.000	23.000	96.000	135.852	30.634	92.874	-47%	-25%	3%
Β'	3.000	3.500	75.000	323.384	64.129	93.774	-99%	-95%	-20%
Γ'	307.500	88.000	83.000	840.728	173.995	90.844	-63%	-49%	-9%
Δ'	67.500	25.000	86.000	202.260	48.401	96.336	-67%	-48%	-11%
Σύνολο	450.000	139.500	340.000	1.502.224	317.159	373.828	-70%	-56%	-9%

Πίνακας 4: Κίνηση ακτοπλοΐας από την Αδριατική. (ΙΝΣΕΤΕ, 2021)

Στο ίδιο μήκος κύματος ήταν και η ραγδαία πτώση του τομέα της κρουαζιέρας στην Ελλάδα, καθώς τα μέτρα που ελήφθησαν σε παγκόσμιο επίπεδο για την αντιμετώπιση της πανδημίας του covid-19, είχαν και δυστυχώς συνεχίζουν να έχουν κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις σε όλους τους τομείς των δραστηριοτήτων, μεταξύ των οποίων ήταν και ο τομέας της κρουαζιέρας (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Ειδικότερα, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχει δώσει στη δημοσιότητα το ΙΝΣΕΤΕ (2021), ο τομέας της κρουαζιέρας στην Ελλάδα παρά τα θετικά μηνύματα των προηγούμενων ετών και τις σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης που φαίνεται να εμφάνιζε στην Ελλάδα, επλήγη σημαντικά από την πανδημία του COVID 19. Εν προκειμένω, όπως φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα, στην Ελλάδα, το 2020 υπήρξαν μόλις 204 αφίξεις κρουαζιερόπλοιων, όταν ο αντίστοιχος αριθμός για το 2019 ήταν 3.899 αφίξεις, εμφανίζοντας με άλλα λόγια μια μείωση της τάξεως του 95%. Παρόμοια όσον αφορά τον αριθμό των επιβατών, το 2020 αφίχθηκαν στην Ελλάδα μόλις 3.899 επισκέπτες, όταν ο αντίστοιχος αριθμός το 2019 ήταν 5.537.000 αφίξεις, γεγονός το οποίο μεταφράζεται σε μια μείωση της τάξεως του 99% (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Λιμάνια/Αφίξεις	2020		2019		% Μεταβολές	
	Επιβάτες	Κρουαζιερόπλοια	Επιβάτες	Κρουαζιερόπλοια	Επιβάτες	Κρουαζιερόπλοια
Ηράκλειο	19.998	24	307.043	204	-93%	-88%
Πειραιάς	16.640	76	1.098.091	622	-98%	-88%
Κέρκυρα	10.448	13	767.673	420	-99%	-97%
Ρόδος	8.334	14	308.194	258	-97%	-95%
Κατάκολο	7.589	10	413.716	199	-98%	-95%
Μύκονος	914	17	787.490	550	-100%	-97%
Κεφαλονιά-Ιθάκη	617	1	259.261	133	-100%	-99%
Πάτμος	468	6	112.721	156	-100%	-96%
Σύρος	323	8	26.748	82	-99%	-90%
Λοιπά	1.543	35	1.456.563	1.275	-100%	-97%
Σύνολο	66.874	204	5.537.500	3.899	-99%	-95%

Πίνακας 5: Πορεία αφίξεων στα σημαντικότερα λιμάνια κρουαζιέρας στην Ελλάδα το 2020. (ΙΝΣΕΤΕ, 2021)

Ειδικότερα, με βάση τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα, το 2020 οι αφίξεις κρουαζιερόπλοιων στο λιμάνι του Πειραιά, ανήλθαν σε 76 στον αριθμό κρουαζιερόπλοια, τα οποία περιλάμβαναν 16.640 επιβάτες, αριθμοί πολύ μικρότεροι από τα 622 κρουαζιερόπλοια που αφίχθηκαν στο ίδιο λιμάνι, το 2019 και τα οποία περιλάμβαναν 1.098.091 επιβάτες, ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι για πρώτη φορά το λιμάνι του Πειραιά υποχώρησε στη δεύτερη θέση στο συγκεκριμένο τομέα πίσω από το Λιμάνι του Ηρακλείου (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Από την άλλη πλευρά, στο λιμάνι του Ηρακλείου το 2020 πραγματοποιήθηκαν αφίξεις 24 κρουαζιερόπλοιων, τα οποία αποτελούνταν από 19.998 επιβάτες σε σχέση με 204 κρουαζιερόπλοια που έφθασαν στο λιμάνι το 2019 και τα οποία αντιστοιχούσαν σε 307.043 επιβάτες (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Εξίσου αξιοσημείωτο γεγονός είναι ότι οι επιβάτες στα υπόλοιπα ελληνικά λιμάνια, όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα σε καμία περίπτωση δεν ξεπέρασαν σε απόλυτα μεγέθη τους 10.000, ενώ είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι σε πολλές περιπτώσεις η συνολική μείωση των επιβατών, έφθασε το 2020 στο 100% σε σχέση με τα αντίστοιχα μεγέθη του 2019 (ΙΝΣΕΤΕ, 2021). Ενδεικτικά, με βάση τα δεδομένα που απεικονίζονται στον παραπάνω πίνακα παρατίθενται οι κάτωθι αφίξεις επιβατών και κρουαζιερόπλοιων ανά λιμάνι για το 2020 (ΙΝΣΕΤΕ, 2021):

- Κέρκυρα: 10.448 αφίξεις επιβατών το 2020 και 13 κρουαζιερόπλοια σε σύγκριση με 767 χιλιάδες αφίξεις επιβατών και 420 κρουαζιερόπλοιων το 2019
- Ρόδος: 8.334 αφίξεις επιβατών και 14 κρουαζιερόπλοια σε σύγκριση με 308 χιλιάδες αφίξεις και 258 κρουαζιερόπλοια για το 2019
- Κατάκολο: 7.589 αφίξεις επιβατών και 10 κρουαζιερόπλοια σε σύγκριση με 413 χιλιάδες αφίξεις και 199 κρουαζιερόπλοια για το 2019
- Μύκονος: 914 αφίξεις επιβατών και 17 κρουαζιερόπλοια σε σύγκριση με 787 χιλιάδες αφίξεις και 550 κρουαζιερόπλοια για το 2019

Επίσης, είναι σημαντικό να τονισθεί, ότι για πρώτη φορά δεν συμπεριλαμβάνεται στα κορυφαία 10 λιμάνια στο πεδίο της κρουαζιέρας, το λιμάνι της Σαντορίνης, στο οποίο το 2020 αφίχθηκαν μόλις 3 κρουαζιερόπλοια, στα οποία περιλαμβάνονταν μόλις 131 επιβάτες, όταν τα αντίστοιχα μεγέθη για το 2019 ήταν αφίξεις 592 κρουαζιερόπλοιων το 2019 με 980.771 επιβάτες, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνει σε μεγάλο βαθμό το σημαντικό βαθμό στον οποίο έπληξε η πανδημία του COVID 19 τον τουρισμό κρουαζιέρας, καθώς η Σαντορίνη αποτελούσε έναν από τους πλέον δημοφιλείς προορισμούς κρουαζιέρας τα προηγούμενα έτη (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Τέλος, όπως είναι φυσικό η ραγδαία πτώση του τουρισμού στην Ελλάδα το 2020 επηρέασε σε ιδιαίτερα σημαντικό βαθμό και το πεδίο των εισπράξεων στην Ελλάδα (ΙΝΣΕΤΕ, 2021). Πιο συγκεκριμένα, με βάση την έκθεση του ΙΝΣΕΤΕ (2021), οι ταξιδιωτικές εισπράξεις εμφάνισαν για το 2020 μια σημαντική μείωση, η οποία άγγιξε σε ποσοστό το 76,5% έναντι των αντίστοιχων εισπράξεων του 2019, ενώ σε απόλυτα μεγέθη οι εισπράξεις αυτές διαμορφώθηκαν στα 4.280.000 ευρώ. Ένας βασικός παράγοντας, στον οποίο οφείλεται η εν λόγω εξέλιξη είναι η υποχώρηση των εισπράξεων από κατοίκους που βρίσκονται στη ζώνη του Ευρώ (EE27), καθώς η πτώση

άγγιξε το 70,8%, ενώ σε απόλυτα μεγέθη οι εισπράξεις αυτές διαμορφώθηκαν σε μόλις 2.840.000 ευρώ, ενώ αντίστοιχα οι εισπράξεις από κατοίκους που βρίσκονται εκτός των χωρών της ζώνης του Ευρώ (EE-27) άγγιξε το 82%, έχοντας διαμορφωθεί στο 1.434.000 ευρώ (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Αναλυτικότερα, οι εισπράξεις από κατοίκους των χωρών της ζώνης του ευρώ διαμορφώθηκαν σύμφωνα με τα στοιχεία του ΙΝΣΕΤΕ (2021) στα 2.390.000 ευρώ, εμφανίζοντας μια μείωση της τάξεως του 69,1%, ενώ από την άλλη πλευρά οι εισπράξεις από κατοίκους των χωρών της EE-27, οι οποίοι ήταν εκτός της ζώνης του ευρώ, παρουσίασαν μια σημαντική υποχώρηση, η οποία άγγιξε το 77,5%, διαμορφούμενες σε απόλυτα μεγέθη στα 451 εκατομμύρια ευρώ (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Ειδικότερα, οι εισπράξεις από τη Γερμανία εμφάνισαν μια σημαντική μείωση, η οποία άγγιξε σε ποσοστό το 61,6%, ενώ σε απόλυτα μεγέθη ανήλθαν στα 1.135.000 ευρώ, ενώ από την άλλη πλευρά οι εισπράξεις από τη Γαλλία μειώθηκαν κατά ποσοστό της τάξεως του 66,3%, διαμορφούμενες στα 367 εκατομμύρια ευρώ (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Ανάλογη ήταν και η πτώση από τις χώρες εκτός της EE-27, καθώς πτώση της τάξεως του 70,8% εμφάνισαν οι εισπράξεις από το Ηνωμένο Βασίλειο, το ύψος των οποίων διαμορφώθηκε στα 749 εκατ. ευρώ, όταν από την άλλη πλευρά οι εισπράξεις από τις ΗΠΑ εμφάνισαν μείωση της τάξεως του 93,0% (καθώς οι περιορισμοί στις μετακινήσεις ελαχιστοποίησαν τις ροές επισκεπτών από μακρινούς προορισμούς, όπως οι ΗΠΑ), ενώ διαμορφώθηκαν σε απόλυτα μεγέθη στα 83 εκατομμύρια ευρώ. Τέλος, οι εισπράξεις από τη Ρωσία εμφάνισαν μια επίσης ραγδαία μείωση, η οποία άγγιξε το 96,9% ενώ σε απόλυτα μεγέθη, οι εισπράξεις από την ίδια χώρα το 2020 ανήλθαν σε 14 εκατομμύρια ευρώ (ΙΝΣΕΤΕ, 2021).

Κεφάλαιο 3^ο: Βιβλιογραφική ανασκόπηση

3.1. Η επίδραση της πανδημίας του COVID – 19 στον τουρισμό

Η πανδημία του COVID-19 ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 2019 και εξαπλώθηκε στον κόσμο μέσα σε λιγότερο από τρεις μήνες, ενώ αναφέρθηκε ως πανδημία στις 11 Μαρτίου 2020 (World Health Organization, 2020). Παρόλο που δημιουργήθηκε ένα πρωτόκολλο έκτακτης ανάγκης στις 23 Ιανουαρίου 2020 για την πρόληψη περαιτέρω μόλυνσης, η ασθένεια διαδόθηκε ως ένας νέος ιός στελέχους, που ορισμένες περιπτώσεις μολυσμένων ατόμων εμφανίζουν μόνο ήπια συμπτώματα ή είναι ακόμη και ασυμπτωματικοί. Η ευκολία του ταξιδιού και η ικανότητα των ανθρώπων να μετακινούνται μεταξύ χωρών βοήθησαν επίσης στη διάδοση της λοίμωξης.

Οι χώρες άρχισαν να λαμβάνουν μέτρα, ενώ μερικές από αυτές άρχισαν να το κάνουν ακόμη και πριν ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας - ΠΟΥ κηρύξει την επιδημία ως πανδημία, κλείνοντας τα σύνορά τους για να μειώσει το ποσοστό μόλυνσης και να προστατεύσει τους κατοίκους τους. Ορισμένες χώρες αποφάσισαν ακόμη και να κάνουν τους ανθρώπους να μείνουν στο σπίτι για να περιορίσουν τις επαφές με άλλους. Σε επίπεδο κοινότητας, η πανδημία ανάγκασε τους υπαλλήλους να εργάζονται από το σπίτι, οδήγησε σε επιβράδυνση της οικονομίας και, σε κάποιο σημείο, προκάλεσε πανικό στους ανθρώπους, ενώ σε μεγαλύτερη κλίμακα, πολλές βιομηχανίες επλήγησαν σημαντικά από τα μέτρα που ελήφθησαν, συμπεριλαμβανομένης και της τουριστικής βιομηχανίας (World Health Organization, 2020).

Ειδικότερα, μια βασική συνέπεια της πανδημίας ήταν οι χώρες να κλείσουν τα σύνορά τους και να εμποδίσουν τα μη απαραίτητα ταξίδια, με συνέπεια οι επιχειρήσεις του τουριστικού κλάδου να βρεθούν χωρίς ζήτηση και να τεθούν σε κίνδυνο βιωσιμότητας (World Health Organization, 2020).

Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (World Economic Forum-WEF) (2020), πενήντα εκατομμύρια θέσεις εργασίας παγκοσμίως στον κλάδο των ταξιδιών και του τουρισμού μπορούν να επηρεαστούν από την πανδημία COVID-19, ενώ η Ασία αναμένεται να έχει το χειρότερο αντίκτυπο.

Το WEF προβλέπει ότι θα μπορούσε να πάρει στις εν λόγω επιχειρήσεις έως και δέκα μήνες για να ανακάμψουν, ακόμη και μετά την ολοκλήρωση της πανδημίας.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί, ότι η ταξιδιωτική βιομηχανία αποτελεί το 10,4% του παγκόσμιου ΑΕΠ, υποστηρίζοντας περίπου 319 εκατομμύρια θέσεις εργασίας, που αντιστοιχούν στο περίπου 10% της συνολικής παγκόσμιας απασχόλησης (World Travel & Tourism Council, 2020).

Από την πλευρά του, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO) (2020), έκανε μια αρχική εκτίμηση του δυνητικού οικονομικού αντίκτυπου, προβλέποντας, ότι οι απώλειες από τον τουρισμό λόγω της πανδημίας θα ξεπεράσουν τα 50 δισεκατομμύρια δολάρια, λόγω της μείωσης των δαπανών των διεθνών επισκεπτών. Επίσης, όπως αναφέρει στην έκθεση του, ο λόγος για τον οποίο η τουριστική βιομηχανία θα χρειαστεί χρόνο για να ανακάμψει, είναι επειδή αποτελείται κατά 80% από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες θα επηρεαστούν εντονότερα. Αυτό μπορεί να επηρεάσει τους ανθρώπους που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό, καθώς αποτελεί το κύριο εισόδημά τους.

Εξίσου ενδιαφέροντα είναι τα ευρήματα της έκθεσης της IATA (International Air Transport Association) (2020), σύμφωνα με την οποία 25.000.000 θέσεις εργασίας είναι σε κίνδυνο, απόρροια του τερματισμού των αεροπορικών πτήσεων, λόγω των περιοριστικών μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας COVID 19 (IATA, 2020).

Αυτή η έκθεση της IATA ανέφερε επίσης ότι οι πιο απειλούμενες θέσεις εργασίας είναι στην Ασία και στον Ειρηνικό και ανέρχονται σε περίπου σε 11,2 εκατομμύρια. Η ανάκαμψη του διεθνούς εμπορίου, οι αλυσίδες εφοδιασμού, οι επενδύσεις και ο τουρισμός βασίζονται στη σύνδεση πόλεων μέσω των αεροπορικών μεταφορών. Αυτό είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για χώρες με αναδυόμενες οικονομίες. Το πρόβλημα με τον κλάδο των αεροπορικών εταιρειών έχει σίγουρα αντίκτυπο στην τουριστική βιομηχανία, καθώς οι περισσότεροι ταξιδιώτες πραγματοποιούν στις μέρες μας πτήσεις σε πολλούς τουριστικούς προορισμούς λόγω της ευκολίας που προσφέρει το αεροπλάνο, ως μέσο μεταφοράς. Επίσης, Πολλοί απομακρυσμένοι προορισμοί εξαρτώνται επίσης από τις αεροπορικές μεταφορές για να δώσουν στους επισκέπτες τη δυνατότητα πρόσβασής τους εκεί (IATA, 2020).

Ο τουρισμός κρουαζιέρας έχει επίσης παρόμοιο πρόβλημα με τις αεροπορικές μεταφορές. Το Diamond Princess για παράδειγμα ήταν το πρώτο κρουαζιερόπλοιο που αναφέρθηκε ότι είχε ένα μεγάλο αριθμό από περιστατικά του COVID-19 επί του σκάφους. Το εν λόγω κρουαζιερόπλοιο απομονώθηκε στη Γιοκοχάμα από τις αρχές

Φεβρουαρίου 2020 για σχεδόν ένα μήνα, ενώ όλοι οι επιβάτες και τα πληρώματα έφυγαν από το πλοίο την 1η Μαρτίου 2020 (News24, 2020).

Είναι σημαντικό να σημειωθεί, ότι η πανδημία βρισκόταν ακόμη στο αρχικό στάδιο της, όταν εντοπίστηκε η πρώτη περίπτωση στο Diamond Princess, οπότε η καραντίνα ήταν ένα μέτρο που ελήφθη για να αποφευχθεί η περαιτέρω εξάπλωση της νόσου, αν και έγινε μια συζήτηση ότι χρειάστηκε πολύς χρόνος, έως ότου όλοι οι επιβάτες και τα πληρώματα απελευθερώθηκαν από το πλοίο, ενώ συνέπεια της όλης κατάστασης ήταν να μολυνθούν πολλοί άνθρωποι στο πλοίο. Μετά από αυτό, πολλά κρουαζιερόπλοια άρχισαν να αναφέρουν περιπτώσεις, που είχαν σαν αποτέλεσμα να απαιτούνται απαντήσεις από τη δημόσια υγεία και τις λιμενικές αρχές σε πολλές χώρες. Οι απαντήσεις περιλάμβαναν περιορισμό ταξιδιού σε επιβάτες και πλήρωμα των πλοίων, περιορισμό κίνησης πλοίων και απολύμανση καμπινών μεταξύ άλλων (CDC, 2020).

Συνεπώς, όταν τα δύο κύρια μέσα μεταφοράς που βοηθούν τους τουρίστες να φτάσουν στους προορισμούς τους δεν λειτουργούν, αυτό σημαίνει διακοπή προσέλευσης σε κάθε τουριστικό προορισμό. Όλες οι εγκαταστάσεις και οι υποδομές που δημιουργήθηκαν για την υποστήριξη της τουριστικής βιομηχανίας δεν μπορούν να λειτουργήσουν κανονικά και αυτό το στοιχείο αποτελεί και τη σημαντικότερη επίπτωση της πανδημίας του COVID 19 στον τουρισμό.

3.2. Προηγούμενες κρίσεις, διαχείριση έκτακτης ανάγκης και ανθεκτικότητα στην τουριστική βιομηχανία

Αρκετές επιδημίες και πανδημίες έχουν συμβεί τα τελευταία είκοσι χρόνια, όπως ο SARS και ο H1N1, που είχαν αντίκτυπο στον οικονομικό τομέα και ειδικότερα στον τουριστικό κλάδο (Rassy&Smith, 2013).

Το Μεξικό έχασε σχεδόν ένα εκατομμύριο ξένους επισκέπτες μετά την πανδημία H1N1 του 2009 (Rassy&Smith, 2013), η Δημοκρατία της Κορέας είχε μείωση 2,1 εκατομμυρίων επισκεπτών μη πολιτών (Joo, etal., 2019) και το SARS έκανε την Κίνα και τη Μαλαισία να χάσουν 3,5 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ και 1,7 δισεκατομμύρια δολάρια αντίστοιχα στον εγχώριο τουρισμό (Keogh-Brown &Smith, 2008).

Αντίστοιχα, η κυβέρνηση στην Κίνα έκλεισε ακόμη και ορισμένα από τα τουριστικά αξιοθέατα σε ορισμένες περιοχές, επειδή είχαν χαμηλά επίπεδα εφαρμογής των μέτρων επιδημίας, με αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις που εξαρτώνται από αυτά τα τουριστικά αξιοθέατα να κλείσουν (Zeng, et al., 2005).

Είναι γεγονός, ότι η τουριστική βιομηχανία λόγω της εξάρτησής της από μια σειρά από παράγοντες του εξωτερικού περιβάλλοντος, είναι αρκετά επιρρεπής σε πολλούς τύπους κρίσεων, ενώ αποτελεί μια βιομηχανία ταχέως μεταβαλλόμενη και έναν τομέα που αναπτύσσεται καλά λόγω του υψηλότερου διαθέσιμου εισοδήματος, με συνέπεια να αποτελεί σήμερα μια από τις κινητήριες βιομηχανίες της παγκόσμιας οικονομίας (Von Bergner & Lohmann, 2014), κάτι το οποίο καθιστά αναγκαία την εκτίμηση των κινδύνων που αντιμετωπίζουν οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην εν λόγω βιομηχανία.

Όπως είναι προφανές, διαφορετικές χώρες εμπίπτουν σε διαφορετικά είδη κινδύνων και έχουν διαφορετικά επίπεδα ανθεκτικότητας, ενώ ακόμα και ο τρόπος με τον οποίο η κάθε χώρα αντιμετωπίζει τις απειλές αυτές είναι επίσης διαφορετικός.

Για παράδειγμα, η μελέτη των Fuchs, et al. (2013) εστίασε στο να βρει τι σκέφτηκαν οι Ισραηλινοί τουρίστες όταν επισκέφτηκαν το Σινά, έναν προορισμό με κίνδυνο τρομοκρατικής επίθεσης και ζητήματα ασφάλειας. Η μελέτη διαπίστωσε ότι το ζήτημα της ασφάλειας δεν ήταν ο μόνος κίνδυνος, καθώς αναγνώρισαν επίσης και άλλες ανησυχίες που αποτελούν τις μεταβλητές της απόφασής τους κατά την επίσκεψη σε έναν τέτοιο προορισμό.

Επιπλέον, η εν λόγω μελέτη διαπίστωσε ότι οι τουρίστες θα βρουν ακόμη λόγους να επισκεφθούν τον προορισμό παρά τον κίνδυνο. Αναφορικά δε με το πως οι τουρίστες έλαβαν μια απόφαση, η συγκεκριμένη κατάσταση επηρεάστηκε από την πολιτική τους άποψη σε αυτή τη συγκεκριμένη μελέτη, φανερώνοντας ότι το υπόβαθρο των τουριστών θα έχει επίσης μέρος στη λήψη αποφάσεων.

Μια άλλη μελέτη των Saha & Yap (2014) έδειξε ότι η τουριστική βιομηχανία επηρεάζεται διαφορετικά από την πολιτική αστάθεια και την τρομοκρατική απειλή ανάλογα με το επίπεδο της πολιτικής κατάστασης. Η μελέτη κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι χώρες θα πρέπει να δίνουν μεγαλύτερη προσοχή και να καταβάλλουν προσπάθειες για να έχουν μια σταθερή πολιτική κατάσταση εάν θέλουν να

χρησιμοποιήσουν την τουριστική βιομηχανία για να συμβάλουν σε μια καλύτερη οικονομία στις χώρες τους.

Μια άλλη διάσταση της τουριστικής βιομηχανίας συνδέεται με τους κινδύνους που ενέχει για το περιβάλλον, η εν λόγω βιομηχανία. Ειδικότερα, είναι γεγονός, ότι η ομορφιά των τοπίων συχνά αξιοποιείται ως σημείο πώλησης ενός προορισμού, ενώ έρχεται επίσης να εγείρει σημαντικούς κινδύνους ως προς το πεδίο των φυσικών καταστροφών, οι οποίες δεν είναι εύκολο να προβλεφθούν όπως είναι σεισμοί, ηφαίστεια και χιονοστιβάδες.

Επιπλέον, οι υποθαλάσσιοι σεισμοί μπορεί να προκαλέσουν μια άλλη καταστροφή, το τσουνάμι, όπως ακριβώς συνέβη στον Ινδικό Ωκεανό το 2004 και την Ιαπωνία το 2011. Παρά την αβέβαιη κατάσταση ενός προορισμού σχετικά με τη φυσική καταστροφή, θα εξακολουθεί να υπάρχει ομάδα επισκεπτών που τον επισκέπτονται εξαιτίας διαφορετικών λόγων όπως είναι η πεποίθηση ότι υπάρχει μικρή πιθανότητα να επηρεαστούν από μια ενδεχόμενη καταστροφή (Huan, et al., 2004).

Η κατανόηση του πόσο εύθραυστη είναι η τουριστική βιομηχανία οφείλεται σε αυτούς τους κινδύνους, που σημαίνει ότι το να υπάρχει καλό σχέδιο μετριασμού των επιπτώσεων είναι απαραίτητο, ειδικά επειδή αφορά τη ζωή ανθρώπων που δεν είναι εξοικειωμένοι με την κατάσταση που επικρατεί στον προορισμό που επισκέπτονται, ενώ αντίστοιχα αφορά και τις επιχειρήσεις που υποστηρίζουν την τουριστική βιομηχανία, αλλά και την τοπική κοινωνία, καθώς πλήθος των εργαζομένων στις εν λόγω επιχειρήσεις είναι ντόπιοι (Huan, et al., 2004).

Προς αυτή την κατεύθυνση, οι Morakabati, et al. (2017) στην έρευνά τους εστίασαν στο να εντοπίσουν ποιοι έχουν την ευθύνη να κάνουν συγκεκριμένες ενέργειες όταν πλήξει την περιοχή μια κρίση.

Οι ερωτηθέντες της έρευνας ήταν από αναπτυσσόμενες χώρες, ανεπτυγμένες χώρες και μικρές νησιωτικές αναπτυσσόμενες χώρες (SIDS), ενώ το αποτέλεσμα της μελέτης έδειξε ότι οι ερωτώμενοι από αναπτυσσόμενες χώρες ανέμεναν περισσότερες ευθύνες από τον δημόσιο τομέα.

Ωστόσο, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεώρησε ότι είναι επίσης απαραίτητο να χρησιμοποιηθούν οι πόροι των ταξιδιωτικών και τουριστικών επιχειρήσεων για να είναι αποτελεσματικές οι ενέργειες για την αντιμετώπιση των κρίσεων. Η μελέτη

κατέληξε επιπλέον στο συμπέρασμα ότι η διαχείριση έκτακτης ανάγκης, για τον προσδιορισμό της επίδρασης ενός συμβάντος, είναι σημαντικός παράγοντας για μελλοντική αντιμετώπιση παρόμοιων καταστάσεων. Ενώ οι προορισμοί, ακόμη και από διαφορετικές χώρες, μπορούν να διδαχθούν από προηγούμενες κρίσεις, να αναγνωρίσουν τις κύριες προκλήσεις και, στη συνέχεια, να προσαρμοστούν στις δικές τους καταστάσεις (Mansfeld, 1999).

Κατευθυντήριες γραμμές για το πώς πρέπει να γίνει η προσέγγιση της διαχείρισης κρίσεων που μπορεί να εφαρμοστεί σε διάφορους προορισμούς, ειδικά στις επιχειρήσεις που επηρεάζονται, ελήφθησαν με βάση μια μελέτη διαχείρισης κρίσεων και ανάκαμψης στην τουριστική βιομηχανία του Ισραήλ (Mansfeld, 1999). Οι κατευθυντήριες γραμμές ανέφεραν ότι η διαχείριση κρίσεων πρέπει να θεωρείται ως μια διαδικασία, όπου η εξέταση των προηγούμενων και τρεχουσών τάσεων είναι απαραίτητη για τον μελλοντικό σχεδιασμό της διαχείρισης κρίσεων. Όλα τα εμπλεκόμενα μέρη πρέπει να συνεργάζονται καλά και να έχουν καλό συντονισμό, ενώ η εγχώρια αγορά πρέπει να αξιολογηθεί για να διαπιστωθεί εάν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εναλλακτική λύση, ειδικά σε προορισμούς που βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στους διεθνείς επισκέπτες (Mansfeld, 1999).

Το μάρκετινγκ είναι επίσης σημαντικό, καθώς πρέπει να είναι δυναμικό και καινοτόμο, αλλά θα πρέπει να είναι και ταυτόχρονα ευαίσθητο στην κρίση. Υπάρχουν επίσης κατευθυντήριες γραμμές που μπορούν να εφαρμοστούν μόνο από την κυβέρνηση, όπως η συνεργασία μεταξύ χωρών για να διασφαλιστεί ότι θα υπάρξει καλή ροή γνώσεων, εμπειρογνωμοσύνης και πληροφοριών. Ωστόσο, αυτό δεν πρέπει να γίνει κατανοητό ως κάτι που δεν σχετίζεται με επιχειρήσεις που βρίσκονται στις περιοχές (Mansfeld, 1999).

Οι προηγούμενες αναφορές στη βιβλιογραφία δείχνουν ότι η διαχείριση κρίσεων στον τουριστικό κλάδο εξελίσσεται ανταποκρινόμενη σε νέους τύπους κρίσεων. Οι προηγούμενες κρίσεις δείχνουν πώς ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας πρέπει να είναι σαφείς σχετικά με το είδος της ευθύνης που κατέχουν κατά την αντιμετώπιση των κρίσεων, ενώ είναι σημαντικό να καταδειχθεί και ο τρόπος με τον οποίο η κοινωνία θα αποδεχθεί τους κινδύνους εξ αιτίας της τουριστικής βιομηχανίας, ώστε να εργάζονται όλοι από κοινού σε σχέδια περιορισμού των αρνητικών

επιπτώσεων, καθώς οι κίνδυνοι είναι αναπόφευκτο ότι θα υπάρχουν (Morakabati, et al., 2017).

Είναι βέβαιο, ότι οι προηγούμενες εμπειρίες επηρέασαν σίγουρα τη σημερινή κατάσταση με την πανδημία του COVID 19, στοιχείο το οποίο φαίνεται από το πώς η Κίνα, το Χονγκ Κονγκ και άλλες χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας αντιμετώπισαν το πρώιμο σημάδι της πανδημίας αυτής λόγω των εμπειριών τους με το SARS το 2003 (Morakabati, et al., 2017).

Οι προηγούμενες κρίσεις επίσης απέδειξαν πόσο ανθεκτική είναι η τουριστική βιομηχανία. Μερικοί από τους παράγοντες που βοηθούν τον κλάδο να ανακάμψει μετά από κρίσεις είναι οι κυβερνητικές προσπάθειες για την επιστροφή στην κανονικότητα του προορισμού, η ελκυστικότητα του ίδιου του προορισμού και οι ίδιοι οι επισκέπτες. Μερικοί επισκέπτες επισκέφτηκαν ακόμη και προορισμούς όπου υπήρχαν κρίσεις, παρά την προειδοποίηση ταξιδιού, ενώ εξορθολογίστηκαν οι αποφάσεις τους (Fuchs, et al., 2013). Έτσι, εάν οι προορισμοί μπορούν να διατηρήσουν την έλξη τους και η κυβέρνηση είναι σε θέση να διασφαλίσει την ασφάλεια των επισκεπτών, τότε το στοιχείο αυτό αποτελεί μια καλή αρχή για να βοηθήσει τον προορισμό να ανακάμψει.

Ένα πιθανό πρόβλημα που μπορεί να προκύψει λόγω της κλίμακας της πανδημίας COVID-19, είναι ο χρόνος που θα χρειαστεί για να ανακάμψει η βιομηχανία. Παρά τη διαφορετική φύση της κρίσης, η πανδημία αυτή, έχει ίδια χαρακτηριστικά με την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001 στις ΗΠΑ.

Ειδικότερα, στην περίπτωση αυτή, οι ΗΠΑ άρχισαν να επιβάλλουν αυστηρότερο συνοριακό έλεγχο μετά από το τρομοκρατικό συμβάν, γεγονός το οποίο κατέστησε δύσκολο για τους ανθρώπους να ταξιδέψουν εκεί. Το ίδιο συνέβη και με την πανδημία COVID-19, καθώς πολλές χώρες έκλεισαν τα σύνορά τους, στοιχείο το οποίο εμπόδισε τα ελεύθερα ταξίδια, κάτι που μπορεί να έχει χειρότερο αντίκτυπο από το συμβάν του 2001 (Morakabati, et al., 2017).

Προς αυτή την κατεύθυνση, οι χώρες θα πρέπει να επανεκτιμήσουν τις πολιτικές, καθώς όσο περισσότερο χρειάζεται ο χρόνος ανάκαμψης, τόσο πιο δύσκολη είναι η επιβίωση των επιχειρήσεων σε τουριστικούς προορισμούς (Morakabati, et al., 2017).

Λαμβάνοντας δε υπόψη, ότι η διαχείριση της εν λόγω έκτακτης ανάγκης είναι ένα πολύπλοκο σύστημα, με συνέπεια διαφορετικές χώρες και εταιρείες να μπορεί να έχουν διαφορετικές λύσεις, σε συνδυασμό με την αβέβαιη φύση των προβλημάτων, είναι αναγκαίο το σχέδιο έκτακτης ανάγκης να πρέπει να είναι ευέλικτο, ώστε να ανακάμψει ο κάθε τουριστικός προορισμός όσο το δυνατόν πιο γρήγορα γίνεται (Morakabati, et al., 2017).

3.3. Μέτρα που λήφθηκαν για την μείωση των αρνητικών επιδράσεων της πανδημίας

Αναφορικά με τα μέτρα που λήφθηκαν για τη μείωση των αρνητικών επιδράσεων της πανδημίας, σε πρώτο στάδιο στην Ευρώπη η ΕΕ εργάστηκε σε πολλά επίπεδα για την καταπολέμηση της πανδημίας COVID-19. Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνέβαλλε στο συντονισμό των εθνικών απαντήσεων των κρατών μελών, ενώ παράλληλα υποστήριξε τα εθνικά συστήματα υγειονομικής περίθαλψης, την έρευνα και ανάπτυξη ενός εμβολίου και τη θεραπεία (European Union, 2020).

Επιπλέον, η Επιτροπή διασφάλισε την αδιάλειπτη διασυνοριακή ροή εφοδιασμού, ενώ εργάστηκε για την κινητοποίηση όλων των διαθέσιμων πόρων βάσει του προϋπολογισμού της ΕΕ για να στηρίξει τα κράτη μέλη στο χειρισμό της επιδημίας. Αυτό περιλαμβάνει προκαταβολές πληρωμών, ανακατεύθυνση κεφαλαίων και διασφάλιση ότι τα κράτη μέλη επωφελούνται από τη μέγιστη ευελιξία που προσφέρουν οι δημοσιονομικοί κανόνες της ΕΕ.

Προς αυτή την κατεύθυνση, η Επιτροπή πρότεινε να διατεθούν 37 δισεκατομμύρια ευρώ για την αντιμετώπιση της κρίσης στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας επένδυσης Corona virus Response, με στόχο, μεταξύ άλλων, την παροχή ρευστότητας για επιχειρήσεις και υποστήριξη σε άτομα που έχουν χάσει τη δουλειά τους. Όσοι στον τομέα του τουρισμού είχαν απολυθεί θα μπορούσαν επίσης να λάβουν υποστήριξη από πηγές όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής (European Globalisation Adjustment Fund) (European Union, 2020).

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να τονισθεί, ότι οι Συνθήκες της ΕΕ παρέχουν στην ΕΕ περιορισμένες αρμοδιότητες στον τομέα του τουρισμού. Δηλαδή, η ΕΕ μπορεί

να υποστηρίξει, να συντονίσει ή να συμπληρώσει μόνο τις ενέργειες των κρατών μελών σε αυτόν τον τομέα. Εφαρμόζοντας αυτό στην πράξη, η Επιτροπή ήταν σε συνεχή επαφή με υπουργεία που είναι αρμόδια για τον τουρισμό, εξειδικευμένους διεθνείς οργανισμούς και την τουριστική βιομηχανία της ΕΕ. Η Επιτροπή παρείχε επίσης νομική ανάλυση και δημιούργησε ένα δίκτυο ευρωπαϊκών ενώσεων τουριστικών και ταξιδιωτικών κλάδων (European Union, 2020).

Όσον αφορά συγκεκριμένους τομείς που σχετίζονται με τον τουρισμό, η Επιτροπή πρότεινε την αναστολή των κανόνων που υποχρεώνουν τις αεροπορικές εταιρείες να χρησιμοποιούν τα διαθέσιμα slots στα αεροδρόμια της ΕΕ. Η Επιτροπή έδωσε επίσης κατευθυντήριες γραμμές για τα δικαιώματα των επιβατών της ΕΕ και τους συνοριακούς ελέγχους. Ειδικότερα, σχετικά με τους συνοριακούς ελέγχους οι οδηγίες της ΕΕ περιλάμβαναν συστάσεις προς τα κράτη μέλη για την επιβολή περιορισμού των μη απαραίτητων ταξιδιών στην ΕΕ για 30 ημέρες. Επιπλέον, η Επιτροπή βοήθησε στον επαναπατρισμό ταξιδιωτών της ΕΕ (European Union, 2020).

Από την πλευρά του, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο συζήτησε το ξέσπασμα του COVID-19 κατά τις συνόδους ολομέλειας της 10ης και 26ης Μαρτίου (οι τελευταίες έκτακτες). Μεταξύ άλλων θεμάτων, τόνισαν την ανάγκη θέσπισης κοινών κανόνων για την είσοδο στον χώρο Σένγκεν. Κατά τη σύνοδο ολομέλειάς του της 26ης Μαρτίου 2020, το Κοινοβούλιο συζήτησε πώς να επιταχύνει την εφαρμογή μέτρων για την αντιμετώπιση της επιδημίας COVID-19, ενώ ενέκρινε, σχεδόν ομόφωνα, τη θέση του επί τριών νομοθετικών προτάσεων: i) δρομολόγηση της πρωτοβουλίας επένδυσης Corona virus Response · ii) επέκταση του Ταμείου Αλληλεγγύης της ΕΕ για την κάλυψη καταστάσεων έκτακτης ανάγκης στη δημόσια υγεία · και iii) προσωρινή αναστολή των κανόνων για τις χρονοθυρίδες (slots) των αεροδρομίων. Στη συνέχεια, αυτά τα μέτρα εγκρίθηκαν επισήμως και τέθηκαν σε ισχύ (European Union, 2020).

Αντίστοιχα, σημαντικά μέτρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας του COVID 19 ελήφθησαν και σε επίπεδο κρατών. Πιο συγκεκριμένα, τα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ ανακοίνωσαν ότι εισάγουν πακέτα οικονομικής βοήθειας που θα καλύπτουν και τους τουριστικούς τομείς (European Union, 2020).

Τα μέτρα αυτά περιλάμβαναν φορολογικά μορατόριουμ, παρατεταμένες προθεσμίες για πληρωμές κοινωνικών επιβαρύνσεων και επιδοτήσεις μισθών, δάνεια και εγγυήσεις για τους εργαζόμενους (European Union, 2020).

Επίσης, ορισμένες χώρες έχουν επανεθνικοποιήσει εταιρείες που έχουν προσβληθεί από την πανδημία, όπως είναι η Ιταλία, η οποία έχει αναλάβει την πλήρη ιδιοκτησία της Alitalia, ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο έχει εθνικοποιήσει εν μέρει τους σιδηροδρόμους του. Αντίστοιχα, η Γαλλία τροποποίησε τους όρους ακύρωσης ταξιδιωτικών κρατήσεων, ενώ η Σουηδία προσέφερε πιστωτικές εγγυήσεις για αεροπορικές εταιρείες (European Union, 2020).

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα προχώρησε στην επιβολή αυστηρών πρωτοκόλλων για τη διαμονή σε ξενοδοχειακά καταλύματα, μεταξύ των οποίων προβλέπονταν αυστηρή χρήση της μάσκας από το προσωπικό, καθαρισμός των δωματίων σε αραιά χρονικά διαστήματα, μη καθημερινή αλλαγή υφαντισμού και πετσετών, εκτός εάν αυτό ζητηθεί από το πελάτη, καθώς επίσης και πλήθος αναλώσιμων όπως (ΕΟΔΥ, 2020):

- σαπούνι και νερό ή αλκοολούχο διάλυμα καθαρισμού χεριών
- χαρτομάντιλα
- απλές χειρουργικές μάσκες
- γάντια μιας χρήσης
- αδιάβροχες ρόμπες με μακριά μανίκια,
- γυαλιά ή προσωπίδα
- θερμόμετρα
- σακούλες απορριμμάτων
- υγρά καθαρισμού επιφανειών

Κεφάλαιο 4: Οι αλλαγές που επέφερε στον τουρισμό η πανδημία του COVID – 19

4.1. Εισαγωγή

Δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, ότι η πανδημία του COVID 19 επέφερε μια σειρά από σημαντικές αλλαγές στο πεδίο του τουρισμού, οι οποίες θα αναλυθούν διεξοδικά στο παρόν κεφάλαιο. Μεταξύ των αλλαγών που συντελέστηκαν ήταν τόσο στις προτιμήσεις των καταναλωτών – τουριστών όσο και έντονη ενίσχυση της ψηφιοποίησης των δραστηριοτήτων που συνδέονται με τον τουρισμό.

4.2. Μεταβολές στη ζήτηση

Η πανδημία του COVID-19 οδήγησε σε μεταβολές στη συμπεριφορά και τις προτιμήσεις των ταξιδιωτών προς προορισμούς πιο οικείους, προβλέψιμους, αξιόπιστους, αλλά και χαμηλότερου κινδύνου. Όλα αυτά είχαν σαν συνέπεια, οι εγχώριες και περιφερειακές διακοπές, η εκτεταμένη έρευνα και προγραμματισμός, και η ύπαιθρος, να αποτελούν τις κυρίαρχες τάσεις βραχυπρόθεσμα στον τουρισμό, γεγονός το οποίο αναγκάζει τις επιχειρήσεις και τους προορισμούς να προσαρμοστούν ανάλογα. (Wyman, 2020).

Αν και το διάστημα που θα διαρκέσουν οι εν λόγω αλλαγές είναι ακόμα άγνωστο, η βιομηχανία του τουρισμού έχει μια μοναδική ευκαιρία να επανεξετάσει και να ανανεώσει τα επικρατώντα επιχειρηματικά μοντέλα, σε συνεργασία με τις τοπικές κοινότητες και με γνώμονα το πλέον πολύτιμο περιουσιακό στοιχείο της, τους ανθρώπους της (Polyzos et. al, 2020).

Επιπλέον, η επιθυμία των πολιτών να παραμείνουν κοντά στο σπίτι τους σε συνδυασμό με την πραγματοποίηση ταξιδιών στο εσωτερικό τροφοδοτούνται επίσης και από τα συναισθήματα φόβου των πολιτών μην τυχόν και παραμείνουν σε καραντίνα σε έναν άγνωστο προορισμό (Wyman, 2020).

Σήμερα, τα εγχώρια και περιφερειακά ταξίδια έχουν ήδη ξεκινήσει, όπως φαίνεται από την αύξηση των κρατήσεων από την Καραϊβική σε Ευρώπη,

συμπεριλαμβανομένων προορισμών όπως η Ισπανία, η Ελλάδα, η Γαλλία και η Πορτογαλία (Wyman, 2020)

Ωστόσο, οι καραντίνες σε ορισμένους προορισμούς συνεχίζουν να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στις τοπικές οικονομίες και να εμποδίζουν την ανάκαμψη του τουρισμού στις περιοχές αυτές (Polyzos et. al, 2020).

Από την πλευρά τους, οι επιχειρήσεις στην προσπάθεια τους να ανταποκριθούν στους μεταβαλλόμενους κανονισμούς και στις απαιτήσεις των πελατών, θα πρέπει να επανεκτιμήσουν τα λειτουργικά τους μοντέλα βραχυπρόθεσμα και σε ορισμένες περιπτώσεις, τα επιχειρηματικά τους μοντέλα συνολικά. Μια εύκολη λύση για αυτές είναι η έναρξη μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας πληρωμής για την αποφυγή χρήσης μετρητών ή η ενίσχυση των βέλτιστων πρακτικών καθαρισμού και υγιεινής (Polyzos et. al, 2020).

Όσον αφορά την υγιεινή, τα αεροδρόμια έθεσαν σε εφαρμογή εκτεταμένα πρωτόκολλα, όπως απολύμανση κιγκλιδωμάτων με εγκατεστημένα φώτα UV στις κυλιόμενες σκάλες, καθώς και την επιβολή περιορισμών φυσικής απόστασης σε χώρους check-in / σαλόνια επιβίβασης, μεταξύ των ατόμων. Για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ των πελατών και του εργατικού δυναμικού τους, πολλές επιχειρήσεις τουρισμού έχουν λάβει ως μέτρα τον έλεγχο προσκεκλημένων και μελών της ομάδας, τη φυσική απόσταση, που απαιτούν κάλυψη προσώπου, τη δημιουργία σταθμών απολύμανσης χεριών, την επέκταση των ωρών λειτουργίας γευμάτων και περιορισμό των δυνατοτήτων στους χώρους. Στο Λας Βέγκας, για παράδειγμα, τα καζίνο έχουν δημιουργήσει ασπίδες από πλεξιγκλάς ή απαιτούν μάσκες στα τραπέζια και εφαρμόζουν παραγγελία τροφίμων μέσα από κινητά τηλέφωνα (Wyman, 2020).

4.3. Μεταβολές στο πεδίο της υγείας και της υγιεινής

Η υγεία και η ασφάλεια είναι υψίστης σημασίας σε αυτήν τη νέα εποχή. Προσωπικές εμπειρίες, ο φόβος να κολλήσουν τον ιό οι τουρίστες σε άλλη χώρα και οι ανησυχίες για τη φυσική απόσταση, καθοδηγούν τη συμπεριφορά των καταναλωτών από βραχυπρόθεσμα έως μεσοπρόθεσμα. Οι επιχειρήσεις θα πρέπει να συνεργάζονται ακόμη πιο στενά με τα επιμέρους τμήματα της αλυσίδας αξίας τους και πιο συγκεκριμένα με τους υπαλλήλους και τους προμηθευτές, για να διασφαλίσουν την ετοιμότητα τους και την εφαρμογή των υφιστάμενων κάθε φορά πρωτοκόλλων. Σε

αυτό το πλαίσιο, η εμπιστοσύνη, μεταξύ ταξιδιωτών και υπαλλήλων, επιχειρήσεων και προμηθευτών, και επισκεπτών και τοπικών κοινοτήτων αποτελεί τη κινητήριου δύναμη για την ανάκαμψη του τομέα του τουρισμού (Wyman, 2020).

Ειδικότερα, η συνειδητοποίηση των ταξιδιωτών και η επιδίωξη τους για καλές πρακτικές στον τομέα της υγείας και της υγιεινής έχει αυξηθεί και θα συνεχίσει να αυξάνεται, επηρεάζοντας τις προσδοκίες τους για ταξίδια, ενώ ακόμα και μετά τη διάθεση ενός εμβολίου, οι ταξιδιώτες είναι πιθανό να παραμείνουν πιο προσεκτικοί σχετικά με τα ζητήματα υγείας στο μέλλον (Wyman, 2020).

Οι ταξιδιώτες είναι επίσης πιθανό να αποφύγουν ορισμένους από τους προορισμούς που επλήγησαν περισσότερο από την πανδημία του COVID-19, ενώ είναι βέβαιο ότι παρακολουθούν συνεχώς την πορεία των κρουσμάτων σε έναν προορισμό, τον οποίο πρόκειται να επισκεφθούν, καθώς επίσης και τις υποδομές υγείας, καθώς πλησιάζει η ημερομηνία έναρξης του ταξιδιού τους, ενώ είναι πιθανή η ακύρωση ή αναβολή σε περίπτωση ανησυχητικών σημείων (Wyman, 2020).

Δεδομένης της σπουδαιότητας της ύπαρξης παγκόσμιων τυποποιημένων πρωτοκόλλων για την ανοικοδόμηση της εμπιστοσύνης των ταξιδιωτών, ο τομέας του τουρισμού και οι εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον εν λόγω κλάδο (π.χ ξενοδοχεία, τουριστικά γραφεία) θα πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη έμφαση όσον αφορά τα πρότυπα υγιεινής και καθαριότητας σε παγκόσμιας κλάσης επίπεδα, έτσι ώστε να ανταποκριθούν στις συνεχώς μεταβαλλόμενες ανάγκες και προτιμήσεις των καταναλωτών όσον αφορά το πεδίο της υγιεινής και της ασφάλειας (WTTC, 2021).

Καθώς ο τομέας βελτιώνει τα πρότυπα υγιεινής του, οι ηγέτες του κλάδου του τουρισμού συμφωνούν, ότι δεν πρόκειται για έναν τομέα στον οποίο ανταγωνίζονται, αλλά μάλλον έναν τομέα στον οποίο υπάρχει διαμοιρασμός των βέλτιστων πρακτικών, καθώς και των διδαγμάτων που αντλήθηκαν και ο οποίος θέτει κοινά πρωτόκολλα (WTTC, 2021).

Σε αυτό το πλαίσιο, και για τη βελτιστοποίηση της ανάκαμψης του τομέα, την ανοικοδόμηση της εμπιστοσύνης μεταξύ των καταναλωτών και τη διασφάλιση της ευθυγράμμισης με τον ιδιωτικό τομέα, το παγκόσμιο συμβούλιο για την αναψυχή και τον τουρισμό (World Travel and Tourism Council) WTTC, ανέπτυξε, σε συνεργασία με πάνω από 120 μέλη του, εμπειρογνώμονες υγείας, κυβερνήσεις και βιομηχανικούς συλλόγους, τα πρωτόκολλα που πρέπει να τηρούνται για ένα ασφαλές ταξίδι. Τα

πρωτόκολλα που είναι ελεύθερα διαθέσιμα, παρέχουν στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα τις γνώσεις και τις εργαλειοθήκες για αλληλεπίδραση και εφαρμογή για τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας των ταξιδιωτών (WTTC, 2021).

Επιπλέον, το WTTC δημιούργησε έναν ειδικά σχεδιασμένο λογότυπο, τον πρώτο του είδους του, ο οποίος επιτρέπει στους ταξιδιώτες να αναγνωρίζουν κυβερνήσεις και εταιρείες σε όλο τον κόσμο που έχουν υιοθετήσει παγκόσμια πρωτόκολλα υγείας και υγιεινής (WTTC, 2021).

Το WTTC έχει επίσης αναγνωρίσει, ότι η ανεξάρτητη εφαρμογή των αναδυόμενων πρωτοκόλλων υγείας και υγιεινής δεν αρκεί, αλλά απαιτείται ευθυγράμμιση και κοινή προσέγγιση στις αλυσίδες εφοδιασμού Ταξιδιού και Τουρισμού. Στην πραγματικότητα, ο τομέας έχει την ευθύνη να διασφαλίζει την ασφάλεια σε όλη τη διαδρομή από άκρο σε άκρο. Ως εκ τούτου, μια εναρμονισμένη, συντονισμένη, συνεργατική και διαφανής προσέγγιση πρέπει να εφαρμοστεί από κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο, ενώ όλο και περισσότερο, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να παροτρύνουν τους συνεργάτες τους να υιοθετήσουν παρόμοια πρωτόκολλα (WTTC, 2021).

Συνεπώς, έχοντας ως δεδομένο, ότι η υγεία και η υγιεινή αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία ιδίως τώρα που η πανδημία του COVID 19 φαίνεται να οδεύει προς το τέλος της, οι εργαζόμενοι, ιδίως το προσωπικό που απευθύνεται σε πελάτες, θα πρέπει να εκπαιδευτούν και να αισθανθούν άνετα με τα νέα πρωτόκολλα. Στην πραγματικότητα, η δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος για τους εργαζομένους θα είναι κρίσιμη για την όσο το δυνατόν ταχύτερη ανάκαμψη και εν συνεχεία ανάπτυξη του τουρισμού παγκοσμίως (Rodriguez, 2021).

4.4. Καινοτομία και ψηφιοποίηση

Η πανδημία του COVID-19 αναμένεται να αποδειχθεί ο καταλύτης στον κλάδο του τουρισμού όσον αφορά την τάση καινοτομία και την ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών. Βασικά στοιχεία της εν λόγω πανδημίας ήταν η ενίσχυση των παραγγελιών στο σπίτι, ενώ τόσο η ψηφιακή υιοθέτηση όσο και η κατανάλωση αυξήθηκαν σε σημαντικό βαθμό, με τους καταναλωτές να θεωρούν τις ανέπαφες τεχνολογίες, μεταξύ άλλων, ως βασική προϋπόθεση για μια ασφαλή και απρόσκοπτη ταξιδιωτική εμπειρία. Η ασφάλεια στον κυβερνοχώρο γίνεται ιδιαίτερα σημαντική,

όταν η απομακρυσμένη εργασία γίνεται πλέον ο κανόνας και καθώς οι ταυτότητες ψηφιοποιούνται (Wyman, 2020).

Αξίζει όμως να σημειωθεί, ότι η ψηφιοποίηση και η καινοτομία προσφέρουν τεράστιες ευκαιρίες για την ανάπτυξη του ταξιδιού και του τουρισμού, που πρέπει να αγκαλιαστούν από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, εντούτοις όμως απαιτούνται προφυλάξεις για να διασφαλιστεί ότι οι υπάλληλοι και τοπικές κοινότητες δεν μένουν πίσω (Cutajar, 2021).

Εν προκειμένω, είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός, ότι η πανδημία του COVID-19 έπληξε σημαντικά τις επιχειρήσεις στον τομέα του τουρισμού, διακόπτοντας τις δραστηριότητές τους, προκαλώντας χαμηλή ζήτηση από την πλευρά των καταναλωτών και προκαλώντας πρόσθετα κόστη στις επιχειρήσεις. Εντούτοις όμως πολλές επιχειρήσεις στον κλάδο του τουρισμού ήταν σε θέση να κάνουν χρήση αυτών των μοναδικών συνθηκών για να επιταχύνουν τον ψηφιακό τους μετασχηματισμό, δημιουργώντας τεχνολογικές λύσεις προσανατολισμένες στον πελάτη που αντιμετωπίζουν και τις προκλήσεις της πανδημίας COVID-19, όπως η μείωση των φυσικών αλληλεπιδράσεων με τους πελάτες. Και αυτές οι λύσεις είναι τα εργαλεία εκείνα, τα οποία θα καταστήσουν τις επιχειρήσεις τους ανθεκτικές στο μέλλον μετά την πανδημία (Cutajar, 2021).

Επιπλέον, η πανδημία μας έδειξε ότι ο τουρισμός, μαζί με άλλους τομείς, μπορεί να αναπτυχθεί γρήγορα ψηφιακά, ενώ η μεγαλύτερη ευκαιρία στον τουρισμό να είναι η οικοδόμηση του με έναν καλύτερο και πιο βιώσιμο τρόπο, πάντα μέσω της ψηφιοποίησης και της έξυπνης χρήσης των δεδομένων (Cutajar, 2021).

Ουσιαστικά, η ψηφιοποίηση συνδυάζει τα όρια μεταξύ αγορών και τομέων, επομένως παίζει καθοριστικό ρόλο όσον αφορά τον ανταγωνισμό και την προστασία των καταναλωτών. Η ψηφιοποίηση περιορίζει ορισμένες θέσεις εργασίας, ωστόσο η ανάπτυξη δεξιοτήτων είναι ζωτικής σημασίας και θα δημιουργηθούν ευκαιρίες απασχόλησης, ενώ δεν θα ξεπεράσει το ανθρώπινο συστατικό ούτε θα αντικαταστήσει τη δυναμική των ανθρώπων (Cutajar, 2021)

4.5. Αειφορία

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η πανδημία του COVID-19 δημιούργησε σημαντικό πλήγμα στον παγκόσμιο τουρισμό, αν και σήμερα υπάρχει μια αυξανόμενη ζήτηση για μια βιώσιμη επανεκκίνηση του τομέα στο σύνολό του.

Ειδικότερα, τα προβλήματα που προέκυψαν από την ανάπτυξη του παγκόσμιου τουρισμού τα τελευταία χρόνια ήταν πολύ προφανή: υπερπληθυσμένες πόλεις, περιβαλλοντική υποβάθμιση και υψηλή ρύπανση CO₂ από τα αεροπορικά ταξίδια, με συνέπεια να έχουν αυξηθεί το τελευταίο χρόνο οι φωνές από τις τοπικές κοινότητες, οι οποίες ζητούν μια πιο βιώσιμη επανεκκίνηση της ταξιδιωτικής βιομηχανίας αφού η πανδημία του κοροναϊού αυξάνεται με δύναμη (Rodríguez, 2021)

Από την πλευρά του, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών (UNWTO) ζήτησε μια «υπεύθυνη ανάκαμψη του τουριστικού τομέα» προκειμένου να «εξισορροπηθούν οι ανάγκες των ανθρώπων, του πλανήτη και της ευημερίας». Αυτό ενέπνευσε την ετήσια Διεθνή Έκθεση Τουρισμού του Βερολίνου (ITB), η οποία πραγματοποιήθηκε από τις 9 έως τις 12 Μαρτίου με το σύνθημα Rethink, Regenerate, Restart - Tourism for a Better Normal (Επανεξέταση, Αναγέννηση, Επανεκκίνηση - Τουρισμός για μια καλύτερη κανονικότητα). Λόγω της πανδημίας, η μεγαλύτερη ταξιδιωτική έκθεση στον κόσμο πραγματοποιήθηκε ψηφιακά για πρώτη φορά στην ιστορία της (Rodríguez, 2021).

Πιο συγκεκριμένα, ζητήματα όπως η προστασία του κλίματος και ο υπερτουρισμός, τα οποία ήταν ήδη σημαντικές προκλήσεις για τον τουρισμό πριν από την πανδημία του COVID, έχουν βρεθεί ακόμα πιο έντονα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος σήμερα, ενώ η Γερμανική Ταξιδιωτική Ένωση (DRV) βλέπει επίσης την πανδημία του κορονοϊού ως μια ευκαιρία για μια μεγαλύτερη βιωσιμότητα στη βιομηχανία (DW.com, 2021).

Ουσιαστικά, τα βιώσιμα ταξίδια είναι μια τάση που υπάρχει εδώ και χρόνια, και η ταξιδιωτική βιομηχανία έχει ήδη ανταποκριθεί σε αυτό και θα συνεχίσει να το κάνει στο μέλλον. Στα πλαίσια αυτά, αρκετές μεγάλες ταξιδιωτικές εταιρείες προετοιμάζουν εκστρατείες ευαισθητοποίησης που έχουν σχεδιαστεί για να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση των ταξιδιωτών σχετικά με τις επιπτώσεις των ταξιδιών (DW.com, 2021).

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το περασμένο καλοκαίρι (2020) έδειξε πώς θα μπορούσε να είναι πιο βιώσιμος ο τουρισμός, καθώς πολλοί άνθρωποι επέλεξαν διακοπές στη χώρα τους, κάτι στο οποίο έγινε αναφορά και σε προηγούμενη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου, ενώ επίσης ο αριθμός των αεροπορικών ταξιδιών και κρουαζιέρας μειώθηκε δραστικά το συγκεκριμένο έτος (DW.com, 2021).

Αντίθετα, η ζήτηση για τροχόσπιτα, αυτοκίνητα και ποδήλατα αυξήθηκε, ενώ αντιμετώπι με πανδημικούς περιορισμούς, πολλοί ταξιδιώτες επέλεξαν επίσης πιο βιώσιμες εναλλακτικές λύσεις κατά την επιλογή της διαμονής τους, για λόγους ασφάλειας και υγιεινής. Με αυτόν τον τρόπο, βελτιώθηκε σημαντικά το αποτύπωμα άνθρακα των διακοπών και μειώθηκε η κατανάλωση νερού και η παραγωγή αποβλήτων (DW.com, 2021).

Επίσης, λόγω των συνεχιζόμενων ταξιδιωτικών περιορισμών και της αβεβαιότητας σχετικά με τα ταξίδια στο εξωτερικό, η φετινή καλοκαιρινή περίοδος διακοπών είναι πιθανό να είναι παρόμοια. Αλλά αυτή η τάση δεν είναι βέβαιο ότι θα συνεχιστεί μετά την πανδημία, καθώς δεν διαφαίνεται ως τώρα ότι η πανδημία είναι σε θέση να αλλάξει ολόκληρες τις ροές ταξιδιού μακροπρόθεσμα, αν και είναι πιθανόν να παραμείνει σαν τάση η πραγματοποίηση ταξιδιών στο εσωτερικό αντί για το εξωτερικό στο μέλλον (DW.com, 2021).

Παρόλα αυτά είναι βέβαιο, ότι η πανδημία COVID-19 έχει δημιουργήσει μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση για βιώσιμα ταξίδια, καθώς οι ταξιδιώτες αναγκάζονται πρακτικά να ανακαλύψουν ξανά τα ταξίδια και να συνειδητοποιήσουν πόση προστιθέμενη αξία υπάρχει σε κάθε τύπο ταξιδιού. Για να μπορέσει όμως να εκμεταλλευτεί ο κλάδος του τουρισμού τη συγκεκριμένη ευκαιρία, είναι αναγκαίο για παράδειγμα οι παραθεριστές να κάνουν κράτηση σε πιο βιώσιμα ταξίδια και να δώσουν μεγαλύτερη προσοχή στο περιβάλλον τους κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, έτσι ώστε η αλλαγή προς τον καλύτερο τουρισμό να μπορεί να πετύχει στο μέλλον και να μην χαθεί μια σημαντική και πολύτιμη ευκαιρία για τον παγκόσμιο τουρισμό σήμερα (DW.com, 2021).

Κεφάλαιο 5: Ο ελληνικός τουρισμός και προοπτικές ανάκαμψης του στη μετά COVID 19 εποχή

5.1. Νέες τάσεις στον ελληνικό τουρισμό στη μετά COVID 19 εποχή

Είναι προφανές, ότι οι νέες τάσεις που επικρατούν στο παγκόσμιο περιβάλλον του τουρισμού, απόρροια της πανδημίας, έχουν δημιουργήσει νέες τάσεις και στον ελληνικό τουρισμό, τάσεις οι οποίες αναμένεται να επικρατήσουν στη μετά COVID 19 εποχή.

Ειδικότερα, στη μετά COVID 19 εποχή είναι βέβαιο, ότι κατά την αναζήτηση υπηρεσιών φιλοξενίας από την πλευρά των τουριστών θα υπάρχουν πέντε προϋποθέσεις με βάση τις οποίες θα γίνεται η τελική επιλογή και οι οποίες είναι οι ακόλουθες (Pantziou, 2020):

- Το πρώτο είναι η καθαριότητα. Οι σημερινοί επισκέπτες είναι πολύ αυστηροί όσον αφορά την καθαριότητα και την υγιεινή, και τα ξενοδοχεία πρέπει να λάβουν μέτρα για να τους κάνουν να αισθάνονται ασφαλείς.
- Η τεχνολογία ήταν ανέκαθεν πρωταρχική και θα γίνει ακόμη πιο σημαντική στο μέλλον.
- Οι ταξιδιώτες αποδίδουν πολύ μεγαλύτερη αξία στις εμπειρίες παρά στην πολυτέλεια. Επιθυμούν το δωμάτιό τους να είναι ωραίο αλλά θέλουν επίσης τα ξενοδοχεία να τους προσφέρουν εμπειρίες που θα θυμούνται.
- Οι άνθρωποι αναζητούν επίσης μεγαλύτερες διαμονές, καθώς πολλοί συνεχίζουν να εργάζονται εξ αποστάσεως.
- Η ευεξία υπήρξε πολύ επίκαιρη τα τελευταία δύο χρόνια και θα συνεχίσει να είναι και στη μετά COVID 19 εποχή.

Επιπλέον, μαζί με τις νέες τάσεις, αναμένεται ότι τα ταξίδια αναψυχής θα είναι ο πρώτος τομέας για επανεκκίνηση μόλις υποχωρήσει η παγκόσμια πανδημία, με τα θέρετρα να προσελκύουν το ενδιαφέρον των ταξιδιωτών. Αυτό αναμένεται να συμβεί, καθώς τα θέρετρα το καλοκαίρι τα πήγαν πολύ καλύτερα από τα ξενοδοχεία της πόλης. Οι άνθρωποι θέλουν να είναι έξω, κοντά στη φύση, σε λιγότερο κατοικημένες περιοχές.

Κατά συνέπεια, τα θέρετρα θα γίνουν πιο δημοφιλή βραχυπρόθεσμα σε σύγκριση με τις πυκνοκατοικημένες περιοχές, λόγω του ότι οι άνθρωποι εξακολουθούν να είναι κουρασμένοι από τις επιπτώσεις της πανδημίας Covid-19 (Pantziou, 2020).

Επίσης, προβλέπεται, ότι ο συνεδριακός τουρισμός θα συνεχίσει να υπάρχει σε υβριδική (μικτή δηλαδή μορφή) ή ψηφιακή μορφή, ενώ τα ταξίδια κρουαζιέρας θα εξακολουθήσουν να αποτελούν θέμα ανησυχίας για τα ξενοδοχεία της Αθήνας στο εγγύς μέλλον (Pantziou, 2020).

Με βάση τα παραπάνω, είναι αναγκαίο ότι η Ελλάδα πρέπει να αναζητήσει τρόπους για να βελτιώσει ορισμένα από τα προβλήματα που επηρέασαν την τουριστική βιομηχανία της ακόμη και πριν από την πανδημία. Ουσιαστικά, η Ελλάδα θα πρέπει να βελτιώσει την τουριστική της υποδομή, να επεκτείνει την εποχικότητα, να προστατεύσει τη φυσική της ομορφιά και το περιβάλλον και να δημιουργήσει ένα σταθερό νομικό πλαίσιο για επενδύσεις στο πεδίο του τουρισμού.

Ειδικότερα, όσον αφορά το πεδίο της τεχνολογίας, είναι βέβαιο ότι η αποτελεσματική αξιοποίηση της θα αποτελέσει στοιχείο κλειδί για την ανάκαμψη της τουριστικής βιομηχανίας στη μετά COVID 19 εποχή (Pantziou, 2020).

Για παράδειγμα, ειδικά στον τομέα της ενοικίασης αυτοκινήτων, ο οποίος αποτελεί βασικό τμήμα της τουριστικής βιομηχανίας, καθώς η πλειονότητα των επισκεπτών σε έναν προορισμό προβαίνουν στην ενοικίαση οχήματος, οι παραδόσεις αυτοκινήτων χωρίς αφή και οι υπηρεσίες χωρίς Covid-19 έχουν καταστεί απαραίτητες σήμερα. Αυτό αποτελεί μια τάση η οποία αναμένεται να συνεχιστεί μετά την έναρξη των εμβολιασμών σύμφωνα με τις μέχρι τώρα ενδείξεις, όπως ανέφερε και σε δήλωσή του, ο διευθύνων σύμβουλος μιας από τις σημαντικότερες στην Ελλάδα εταιρίας ενοικίασης αυτοκινήτων της AVIS (Pantziou, 2020).

5.2. Πολιτικές ανάκαμψης ελληνικού τουρισμού

Είναι σαφές, ότι για να καταστεί εφικτή η όσο το δυνατόν πιο ταχεία ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού, αναγκαία προϋπόθεση είναι η ενίσχυση της ανθεκτικότητας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, κάτι το οποίο μπορεί να επιτευχθεί εάν υπάρξει εστίαση σε τέσσερις συγκεκριμένους άξονες, οι οποίοι είναι οι ακόλουθοι (Ευσταθόπουλος, 2020):

- Επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και τη μείωση της εποχικότητας,
- Διαμόρφωση μιας πιο ισορροπημένης και βιώσιμης σχέσης μεταξύ εξωτερικής και εγχώριας ζήτησης
- Προώθηση της χώρας ως «Ελκυστικού και Ασφαλούς Διεθνούς Προορισμού όλο τον χρόνο» με τη δημιουργία και θωράκιση υγειονομικών υποδομών υψηλής ποιότητας, ειδικά στους τουριστικούς τόπους, τη σταδιακή καθιέρωση της χώρας ως brandname υγειονομικής επάρκειας, καινοτομίας, τεχνολογίας και έρευνας στα υγειονομικά και επιδημιολογικά ζητήματα και τη δημιουργία κόμβου επισκεψιμότητας και ανταλλαγής απόψεων στον τομέα της υγείας,
- Ενίσχυση της αειφορίας των τουριστικών υποδομών (εξοικονόμηση ενέργειας και νερού, ανάπτυξη κυκλικότητας). Στην πραγματικότητα, η εν λόγω ενίσχυση της αειφορίας των τουριστικών υποδομών και η υλοποίηση της στρατηγικής κλιματικής προσαρμογής σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, συνιστούν παρεμβάσεις κρίσιμου χαρακτήρα για την ανθεκτικότητα του τουριστικού συμπλέγματος έναντι περιβαλλοντικών και κλιματολογικών απειλών αλλά και τη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας του τουριστικού τομέα (μείωση κόστους λειτουργίας τουριστικών μονάδων).

Για να επιτευχθούν όλα τα παραπάνω είναι αναγκαίο να τονισθεί, ότι οι παραπάνω παρεμβάσεις αποτελούν μόνο το πρώτο βήμα για τη συνολική υπαγωγή του τουριστικού τομέα στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, αλλά και για την ελαχιστοποίηση των αρνητικών εξωτερικών επιδράσεων του (υπερ-τουρισμός) και τη μεγιστοποίηση των πλεονεκτημάτων του για τις τοπικές κοινωνίες, τους εργαζόμενους, τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και το φυσικό και πολιτιστικό κεφάλαιο της χώρας (ΕΥ, 2020).

Ουσιαστικά, η μείωση της ανθεκτικότητας είναι βέβαιο ότι θα συμβάλει στην άμβλυση των προβλημάτων που υπάρχουν στον τουρισμό σήμερα, ενώ θα μειώσει και την εξάρτηση της ελληνικής τουριστικής βιομηχανίας από τη θερινή τουριστική περίοδο, όπου ενδεχόμενες νέες κρίσεις στην εν λόγω περίοδο στο μέλλον, μπορούν να οδηγήσουν μέχρι και στην κατάρρευση συνολικά του ελληνικού τουρισμού (Ευσταθόπουλος, 2020).

Συμπερασματικά, η στρατηγική ενίσχυσης της ανθεκτικότητας μπορεί να σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να λαμβάνει υπόψη κάθε είδους συνέργειες στο πεδίο των δράσεων με στόχο την αντιμετώπιση ζητημάτων που συνδέονται με την οικονομική, κοινωνική, υγειονομική και περιβαλλοντική κρίση και τα οποία επηρεάζουν με αρνητικό τρόπο το πεδίο του τουρισμού και τα ενδιαφερόμενα μέρη του (Ευσταθόπουλος, 2020).

Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα είναι η περίπτωση της επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου, η συνεισφορά της οποίας έγκειται τόσο στο πεδίο του περιορισμού των αρνητικών επιπτώσεων της κρίσης, όσο και στο πεδίο της αντιμετώπισης των κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων του υπερτουρισμού (Ευσταθόπουλος, 2020).

Επιπρόσθετα, η ανάπτυξη των υπηρεσιών και υποδομών υγείας, είναι βέβαιο ότι θα δώσει ώθηση ως προς την ενίσχυση της ελκυστικότητας της αγοράς των παραθεριστικών κατοικιών από αλλοδαπούς συνταξιούχους, οι οποίοι επιθυμούν είτε σε μόνιμη είτε σε προσωρινή βάση τη διαμονή τους στην Ελλάδα (Ευσταθόπουλος, 2020).

Συνεπώς, μπορεί να ειπωθεί από μια άποψη, ότι οι αρνητικές επιπτώσεις της πανδημίας του COVID 19 στον ελληνικό τουρισμό, μπορούν να αποτελέσουν ένα εργαλείο στα χέρια των φορέων χάραξης πολιτικής, οι οποίοι αξιοποιώντας τη συγκεκριμένη ευκαιρία να προβούν στην εκπόνηση και εφαρμογή μιας συνολικότερης στρατηγικής υπαγωγής του τουριστικού συμπλέγματος της χώρας στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, μια τάση η οποία όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας είναι η επικρατούσα τάση διεθνώς σήμερα και η οποία αναμένεται να υφίσταται και στη μετά COVID 19 εποχή (Ευσταθόπουλος, 2020).

Συνοπτικά, οι συνολικότερες αυτές παρεμβάσεις, που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν στον ελληνικό τουρισμό σήμερα από τους φορείς χάραξης πολιτικής διακρίνονται στις ακόλουθες:

- Σχεδιασμός και εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής που θα διασφαλίζει την ελαχιστοποίηση των αρνητικών εξωτερικοτήτων του «μαζικού τουρισμού» (οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών, πολιτισμικών) και ενίσχυση των πλέον επωφελών για την κοινωνία μορφών του

- Σχεδιασμός και υλοποίηση μιας φιλόδοξης και συνάμα υποστηρικτικής πολιτικής, η οποία θα στοχεύει στην πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων των θεματικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως είναι για παράδειγμα ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ο ορειβατικός και καταδυτικός, ο συνεδριακός και γαστρονομικός τουρισμός κλπ (Ευσταθόπουλος, 2020).

Κεφάλαιο 6^ο: Οι επιπτώσεις καταστροφικών συγκυριών μέσα από τη βιβλιογραφία

6.1. Γενική Ανασκόπηση Επιπτώσεων από Προηγούμενες Πανδημίες

Αν και η τουριστική βιομηχανία έχει καταστεί η ταχύτερα αναπτυσσόμενη βιομηχανία, ωστόσο, αντιπαραβάλλονται ορισμένα εμπόδια, τα οποία πηγάζουν από την πιθανή αστάθεια που εκ των πραγμάτων υφίσταται στο παγκόσμιο βεληνεκές. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα τρομοκρατικά γεγονότα, οι πόλεμοι, η εξάπλωση ασθενειών και πανδημιών, οι παγκόσμιες φυσικές καταστροφές και οι οικονομικές κρίσεις. Αυτά τα εμπόδια έχουν μεγάλο αντίκτυπο στην τουριστική ανάπτυξη και φέρνουν στο προσκήνιο έναν σημαντικό όρο, που είναι οι ταξιδιωτικοί κίνδυνοι (Murthy, 2008).

Η συμπεριφορά των ταξιδιωτών στη λήψη αποφάσεων για τον προορισμό που πρόκειται να επισκεφτούν θα συνδέεται πάντα με τους ταξιδιωτικούς κινδύνους που υφίστανται ανά περίοδο (Henderson, 2007).

Ιστορικά, ειδικότερα εν καιρώ επιδημιών, όπως επί παραδείγματι με το ξέσπασμα του SARS ή της γρίπης των χοίρων, έχει αποδειχτεί ότι η παγκόσμια τουριστική βιομηχανία επηρεάζεται αρνητικά και αξιοσήμαντα. Η πιο συχνή αντίδραση των τουριστών ενόψει οποιουδήποτε περιστατικού ανθρωπογενούς καταστροφής, όπως το ξέσπασμα επιδημιών και πανδημιών, είναι η ακύρωση αεροπορικών εισιτηρίων, εισιτηρίων λοιπών μέσων μαζικής μεταφοράς και κρατήσεων ξενοδοχείων. Οι εν λόγω αντιδράσεις οδηγούν σε στασιμότητα και σε επιβράδυνση της ανάπτυξης του ξενοδοχειακού και γενικότερα του τουριστικού κλάδου (Henderson, 2007).

Άμεσες απόρροιες των παραπάνω, είναι η αύξηση της ανεργίας, το ξέσπασμα συναλλακτικών κρίσεων, καθώς επίσης και η μείωση των ρυθμών ανάπτυξης των κλάδων μεταφορών και όλων των κλάδων που εξαρτώνται από τον τουρισμό. Οι σοβαρές οικονομικές απώλειες είναι αδιαμφισβήτητες (Oluwole & Olufemi, 2011).

Ωστόσο, ο τουριστικός πληθυσμός που εξετάζει τις εν λόγω επιπτώσεις είναι μικρός, τη στιγμή που εν καιρώ επιδημιών και πανδημιών οι τουρίστες προτάσσουν την διασφάλιση της δικής τους υγείας και γενικότερα την ασφάλειά τους. Επομένως,

αυτό αποτελεί τον κινητήριο μοχλό τους για την λήψη αποφάσεων για τον τουριστικό τους προορισμό, για τα μέρη διαμονής τους ή ακόμα και για το αν θα πραγματοποιήσουν ή όχι ένα προγραμματισμένο ταξίδι (Hall et al., 2003; Oluwole & Olufemi, 2011).

Λόγω των εγγενών χαρακτηριστικών της, η τουριστική βιομηχανία είναι ιδιαίτερα ευάλωτη σε κρίσεις που δεν περιορίζονται γεωγραφικά, όπως είναι οι επιδημίες και οι πανδημίες. Το ευάλωτο σημείο της τουριστικής βιομηχανίας σε τέτοιου είδους περιπτώσεις έγκειται σε ζητήματα κακής ή ανεπαρκούς διαχείρισης και εκτείνεται ακόμα και σε θέματα ασφάλειας (Bentley et al. 2001).

Όσο ένας τουρίστας αισθάνεται ανασφαλής, τόσο λιγότερο έχει την πρόθεση να επισκεφθεί οποιοδήποτε τουριστικό μέρος (Chiu, 2008).

6.2. Οι επιπτώσεις της πανδημίας του COVID – 19 στις μεταφορές των τουριστών

Οι Gallego & Font (2020) επισημαίνουν ότι για μελλοντικά ταξίδια κατά την περίοδο Μαΐου έως Σεπτεμβρίου 2020, η επιθυμία των τουριστών να πραγματοποιήσουν ένα αεροπορικό ταξίδι -μετρήσιμη βάσει του πλήθους των αναζητήσεων για πτήσεις- έχει μειωθεί κατά περίπου 30% στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ, και κατά ένα προσεγγιστικό ποσοστό της τάξεως του 50% στην Ασία. Συν τοις άλλοις, στην ίδια έρευνα αποδείχτηκε ότι η πρόθεση ταξιδιού των τουριστών, μέσω αεροπλάνου, μειώθηκε κατά 10-20%. Αυτό, αποδεικνύει μείωση στην προτίμηση των τουριστών να πραγματοποιήσουν ένα ταξίδι μέσω χρήσης αεροπλάνου, κατόπιν του ξεσπάσματος της πανδημίας Covid-19.

Στην έρευνα του De Vos (2020) διαφάνηκε ότι σε γενικές γραμμές η αποφυγή κοινωνικής επαφής, η οποία έχει επιβληθεί κατά την Covid-19 εποχή, έχει επιφέρει μεταρρύθμιση στον αριθμό, αλλά και στο είδος των εκτός οικίας δραστηριοτήτων του ευρύτερου πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένης της πραγματοποίησης ταξιδιών.

Αναπόφευκτα, έχει επηρεαστεί και η επιλογή του μεταφορικού μέσου που οι άνθρωποι επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν προκειμένου να ασκήσουν κάποια εξωτερική δραστηριότητα ή ακόμα και να ταξιδέψουν. Η ζήτηση για πραγματοποίηση ταξιδιών έχει μειωθεί και οι τουρίστες επιλέγουν σε μικρότερο βαθμό την χρησιμοποίηση μέσων

μαζικής μεταφοράς (πχ συγκοινωνιών και λεωφορείων), σε σύγκριση με την εποχή προ Covid-19. Πλέον, προτιμούν να χρησιμοποιούν το δικό τους αυτοκίνητο, σε περίπτωση που πραγματοποιούν ταξίδια και μακρινές αποστάσεις, ή για την άσκηση εξωτερικών δραστηριοτήτων, που απαιτούν τη διάνυση μικρότερων αποστάσεων, δείχνουν να προτιμούν το περπάτημα ή την χρήση ποδηλάτου (De Vos, 2020).

6.3. Οι επιπτώσεις της πανδημίας του COVID – 19 στην επιλογή προορισμού

Η έρευνα του Lapointe (2020α) τονίζει ότι κατόπιν του Covid-19 ο μετασχηματισμός που έχει παρουσιαστεί στην επιλογή των τουριστών για τον τουριστικό τους προορισμό είναι παράδοξος, καθώς πλέον οι τουρίστες δείχνουν να προτιμούν περισσότερο εναλλακτικούς τουριστικούς προορισμούς. Αυτό, αποτελεί μία πρώτη ενθαρρυντική ένδειξη ενίσχυσης του εναλλακτικού τουρισμού, έναντι του μαζικού, που ίσχυε πριν την πανδημία. Οι νέες αυτές τουριστικές προτιμήσεις, αναγκάζουν τους τουριστικούς προορισμούς να προσαρμοστούν άμεσα, προκειμένου να ανταποκριθούν στην κάλυψη των νέων πλέον προτιμήσεων των τουριστών (Lapointe, 2020α).

Ένας επίσης σημαντικός μετασχηματισμός που μπορεί να υποστεί ο τουρισμός, ως απόρροια της πανδημίας Covid-19, ενδέχεται να είναι η εμφάνιση νέων τουριστικών επιχειρήσεων, διαφορετικών από τις ήδη υφιστάμενες, σε τοπικές οικονομίες. Αυτό το αποτέλεσμα ενδεχομένως να προκύψει στο πλαίσιο μίας προσπάθειας να ξεπεραστεί η αλλοίωση που έχει υποστεί η οικονομία τουριστικών προορισμών, ενώ, παραδόξως, οι υφιστάμενες ανησυχίες για την υγεία και τη διατήρηση κοινωνικών αποστάσεων θα μπορούσαν να οδηγήσουν ορισμένες τουριστικές περιοχές στο να εγκαταλείψουν τον μαζικό τουρισμό και να καταστούν πιο εναλλακτικοί τόποι υποδοχής τουριστών (Belanger et al., 2020; Lapointe, 2020α).

Τα ανωτέρω, ισχύουν στη βάση του δεδομένου ότι πλέον, μετά το ξέσπασμα της πανδημίας, οι τουρίστες δείχνουν να προσελκύνονται από προορισμούς, στους οποίους αποφεύγονται συνωστισμοί και κοινωνικές συγκεντρώσεις (Higgins-Desbiolles, 2020; Qiu et al., 2020; De Vos, 2020; Gössling et al., 2020).

6.4. Οι επιπτώσεις της πανδημίας του COVID – 19 στην επιλογή διαμονής

Ένας από τους μετασχηματισμούς που προκλήθηκε από την σχεδόν πλήρη διακοπή του τουρισμού, λόγω του ξεσπάσματος της πανδημίας του Covid-19, ήταν η στροφή του προσανατολισμού της τουριστικής δραστηριότητας προς τις περιοχές της υποδοχής των τουριστών. Το ξέσπασμα της εν λόγω πανδημίας προάγει την επανασύνδεση της τουριστικής προσφοράς με την τουριστική ζήτηση. Αυτό, σημαίνει ότι γίνεται, από την πλευρά των τουριστικών επιχειρήσεων, μία μεγαλύτερη προσπάθεια κάλυψης των νέων πλέον αναγκών των τουριστών. Πρόκειται για μία ακολουθούμενη στρατηγική επιβίωσης των επιχειρήσεων, ενόψει μίας εποχής, στην οποία ο τουριστικός πληθυσμός έχει μειωθεί (Belanger et al., 2020).

Όπως επισημαίνει ο McKercher (2020), οι άνευ προηγουμένου κοινωνικές αλλαγές που επέφερε η πανδημία Covid-19 ασκούν έντονη επιρροή στον κλάδο του τουρισμού. Ο ίδιος μάλιστα, τονίζει ότι λόγω του σχετικά πρόσφατου ξεσπάσματος της πανδημίας αυτής, είναι ακόμα νωρίς για να καταστεί γνωστή η πλήρης φύση και ο πραγματικός αντίκτυπος των μεταβολών που έχουν επέλθει. Ωστόσο, αδιαμφισβήτητα, λόγω των αλλαγών αυτών έχουν επέλθει ριζικοί μετασχηματισμοί σε παγκόσμιο βεληνεκές και για τον λόγο αυτόν, ο κάθε τουριστικός προορισμός είναι αναγκασμένος να επαναδημιουργήσει τον τουρισμό του από το μηδέν.

Ο McKercher (2020) υποστηρίζει ότι ο Covid-19 μπορεί να ληφθεί υπόψιν ως μία μεγάλη ευκαιρία επαναπροσδιορισμού των τουριστικών ταξιδιών και επιλογών τουριστικών προορισμών. Πρόκειται για έναν επαναπροσδιορισμό, ο οποίος θα αναδείξει νέα σύνολα αξιών, νέα παραδείγματα και σημαντικές αποκλίσεις από το αρνητικό φαινόμενο του υπερτουρισμού, όπως επίσης και από άλλα αρνητικά φαινόμενα, όπως επί παραδείγματι την υπερκατανάλωση και την υπερβολική απληστία, παράγοντες, που κατά την άποψη του McKercher (2020), καθόριζαν σε μεγάλο βαθμό τον τουρισμό πριν από το ξέσπασμα της πανδημίας του Covid-19.

Όπως υποστηρίζεται από τους Lapointe (2020), και κατόπιν του ξεσπάσματος της πρόσφατης πανδημίας του Covid-19, τα σημεία απόδοσης έμφασης των τουριστών έχουν εμφανίσει μία έντονη τάση προσανατολισμού, από την πληρότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών των τουριστικών καταλυμάτων και χώρων διαμονής, στον βαθμό διατήρησης των βασικών και απαιτούμενων κανόνων υγιεινής και ασφάλειας.

Πλέον, η υγειονομική ασφάλεια αποτελεί τον πυρήνα μίας περιορισμένης και ελεγχόμενης τουριστικής ανάπτυξης (Wang et al., 2020; Kim & Lee, 2020).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εμφάνιση και η άμεση εξάπλωση του COVID-19 προκάλεσε δυστυχώς μια άνευ προηγουμένου διεθνή υγειονομική κρίση, η οποία επηρέασε όλους τους τομείς της οικονομίας προκαλώντας παγκόσμια οικονομική ύφεση. Φυσικά, ο τουριστικός τομέας δέχθηκε πρώτος το πλήγμα με την μεγαλύτερη ένταση και διάρκεια, η οποία ακόμα υφίσταται.

Όπως αναλύθηκε, ο τουρισμός σε παγκόσμια επίπεδα αντιμετώπισε το 2020 μια πρωτόγνωρη ύφεση, στοιχείο το οποίο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη μείωση των αφίξεων των τουριστών, απόρροια των περιορισμών που υπήρξαν τόσο στις εναέριες όσο και στις θαλάσσιες μετακινήσεις, με συνέπεια πολλοί τουρίστες είτε να στραφούν σε κοντινούς προορισμούς για τις διακοπές τους είτε να μην πραγματοποιήσουν διακοπές (Haryanto, 2020).

Ειδικότερα, στην Ελλάδα η μείωση του αριθμού των αεροπορικών αφίξεων το 2020 ήταν ιδιαίτερα έντονη, καθώς ανήλθε μόλις στα 6,4 εκατ. ευρώ το 2020 εμφανίζοντας μια μείωση της τάξεως του 73,3% ή σε απόλυτα μεγέθη σε μείον 17,6 εκατ. ευρώ σε σχέση με το 2019 όπου συνολικά στην Ελλάδα είχαν καταγραφεί 24 εκατομμύρια επιβάτες, ενώ εκτός της μείωσης της τουριστικής κίνησης χάθηκαν και πλήθος θέσεων εργασίας στην τουριστική βιομηχανία τόσο στην Ελλάδα όσο και παγκοσμίως.

Επιπρόσθετα, η πανδημία του COVID 19 επέφερε σημαντικές αλλαγές τόσο στο πεδίο της ζήτησης των τουριστών, καθώς η ζήτηση για κοντινούς προορισμούς έγινε εντονότερη από ποτέ, αλλά και στο πεδίο της υγιεινής και ασφάλειας, καθώς η επιλογή προορισμών και ξενοδοχείων που χαρακτηρίζονταν από χαμηλό υικό φορτίο και αυστηρή τήρηση των μέτρων, αποτέλεσαν πρώτη προτεραιότητα κατά την περυσινή χρονιά, ενώ η τάση αυτή αναμένεται να επικρατήσει και εφέτος αλλά και τα επόμενα έτη (Mulder, 2020).

Επίσης, η πανδημία του COVID 19 έφερε στο προσκήνιο την ανάγκη καινοτομίας και ψηφιοποίησης των υπηρεσιών που συνδέονται με τον τουρισμό, μια τάση η οποία αναμένεται να επικρατήσει και στη μετά COVID 19 εποχή, ενώ επανάφερε στο προσκήνιο την έννοια της αειφορίας, η οποία αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο για τον τουρισμό τα επόμενα έτη (Mulder, 2020).

Από τη βιβλιογραφική έρευνα προέκυψε ότι το ξέσπασμα της πανδημίας άσκησε αρνητική επιρροή στους ταξιδιώτες, ως προς την απόφασή τους να πραγματοποιήσουν κάποιο ταξίδι στο εξωτερικό. Επιπλέον, υπογραμμίστηκε ότι οι τουρίστες έχουν σημειώσει αύξηση στην προσοχή που δίνουν στη διατήρηση των κανόνων υγιεινής στους χώρους διαμονής. Άξιο αναφοράς παραμένει ότι υφίσταται αύξηση στην προτίμηση των τουριστών για μέρη με οργανωμένο σύστημα υγείας και διατήρηση των κανόνων υγιεινής και ασφάλειας. Μάλιστα, έχουμε αυξημένη προτίμηση σε μέρη που δεν επικρατεί τόσος μεγάλος συνωστισμός και για τον λόγο αυτόν απόμερες ορεινές και παραθαλάσσιες περιοχές βρίσκονται πλέον στην κορυφή των προτιμήσεων των τουριστών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- 1) ΕΟΔΥ, (2020), Οδηγίες για ξενοδοχείο σε καραντίνα, Διαθέσιμο στο: <https://eody.gov.gr/odigies-gia-xenodocheio-se-karantina/>. Ανακτημένο 5/5/2021.
- 2) Ευσταθόπουλος, Γ. (2020). Σενάρια και πολιτικές ανάκαμψης της οικονομίας στη μετά COVID εποχή: Επιστροφή στην «Κανονικότητα» ή Ευκαιρία Μετάβασης σε ένα Βιώσιμο Μέλλον;. Παρατηρητήριο Βιώσιμης Ανάπτυξης, Αθήνα.
- 3) ΙΝΣΕΤΕ (2021), Στατιστικό δελτίο – Φεβρουάριος 2021, ειδική έκθεση Απολογισμός 2020, Αθήνα.
- 4) Ίσαρη, Φ. & Πούρκος, Μ. (2015), Εφαρμογές στην ψυχολογία και στην εκπαίδευση, εκδόσεις Κάλλιπος, Αθήνα.
- 5) Λάμπρου, Ε. & Ίκκος, Α. (2021), Διεθνείς Αεροπορικές Αφίξεις: 2019-2020: Α' Μέρος – Απολογισμός. ΙΝΣΕΤΕ.
- 6) Παπαγεωργίου, Ι. (2015), Θεωρία δειγματοληψίας, εκδόσεις Κάλλιπος, Αθήνα.
- 7) ΣΕΤΕ, (2020), Η πανδημία του COVID-19 και ο ελληνικός τουρισμός, έκθεση, Απρίλιος 2020, Αθήνα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- 1) Center for Disease Control and prevention (CDC), 2020. Public Health Responses to COVID-19 Outbreaks on Cruise Ships — Worldwide, February–March 2020. Available at: https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/69/wr/mm6912e3.htm?s_cid=mm6912e3_w
- 2) Chen, N., Zhou, M., Dong, X., Qu, J., Gong, F., Han, Y., Qiu, Y., Wang, J., Liu, Y., Wei, Y., Xia, J.', Yu, T., Zhang, X., & Zhang, L. (2020), Epidemiological and clinical characteristics of 99 cases of 2019 novel coronavirus pneumonia in Wuhan, China: a descriptive study. *The Lancet*, 395(10223), 507–513.

- 3) Cutajar, J. (2021), Digitalization in timed of COVID, Available at: <https://www.thinkdigital.travel/opinion/digitalisation-in-times-of-covid/>.
- 4) DW.com, (2021), Coronavirus: How can travel be more sustainable postpandemic?, Available at: <https://www.dw.com/en/coronavirus-how-can-travel-bemore-sustainable-post-pandemic/a-56784730>
- 5) European Central Bank (ECB), (2005), PMI Survey data on producer input and output prices, Available at: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/mb200503_focus07.en.pdf
- 6) European Centre for Disease Prevention and Control, (2020), Data on the daily number of new reported COVID-19 cases and deaths by EU/EEA country, Available at: <https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/data-daily-newcases-covid-19-eueea-country>
- 7) European Union, (2020), COVID-19 and the tourism sector. At a Glance. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649368/EPRS_ATA\(2020\)649368_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649368/EPRS_ATA(2020)649368_EN.pdf)
- 8) Ernst & Young (EY). (2020). COVID 19 Industry Pulse Report: Tourism Greece, December 2020., Athens.
- 9) Fuchs, G., Uriely, N., Reichel, A. & Maoz, D. (2013), Vacationing in a TerrorStricken Destination: Tourists' Risk Perceptions and Rationalizations. *Journal of TravelResearch*, 52(2), 182-191.
- 10) Retzel, U., Fuchs, M., Baggio, R., Höpken, W., Law, R., Neidhardt, J., Pesonen, J., Zanker, M. & Xiang, Z. (2020), e-Tourism beyond COVID-19: a call for transformative research, *Information Technology & Tourism*, 22(4), 1-20.
- 11) Haryanto, T. (2020). Covid 19 pandemic and International Tourist Demand. *Journal of Developing Economies*, 5(1). 1.
- 12) Huan, T., Beaman, J. & Shelby, L. (2004). No-escape natural disaster: Mitigating Impacts on Tourism. *Annals of Tourism Research*, 31(2), pp. 255-273.
- 13) Hussain, A. & Fusté-Forné, F. (2021), Post-Pandemic Recovery: A Case of Domestic Tourism in Akaroa (South Island, New Zealand). *World* 2021, 2, 127– 138.
- 14) IATA, 2020. 25 million Jobs at Risk with Airline Shutdown. Available at: <https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2020-04-07-02/>.

- 15) Joo, H., Maskery, B., Berro, A., Rotz, L., Lee, Y. & Brown, C. (2019), Economic Impact of the 2015 MERS Outbreak on the Republic of Korea's Tourism-Related Industries. *Health Security*, 17(2), pp. 100-108.
- 16) Keogh-Brown, M. R. & Smith, R. D. (2008). The economic impact of SARS: How does thereality match the predictions?. *Health Policy*, 88(1), 110-120.
- 17) Khan, K.I., Niazi, A., Nasir, A.; Hussain, M. & Khan, M.I. (2021), The Effect of COVID-19 on the Hospitality Industry: The Implication for Open Innovation, *J. Open Innov. Technol. Mark. Complex*, 7, 30.
- 18) Lee, S. (2021), Analysis of Positive Feelings Toward Tourism During the COVID-19 Pandemic, *Civilization Special Issus of Covid-19*, 63-67.
- 19) Mangeswuri, D. (2021), The prospect of increasing domestic tourism during the COVID 19 pandemic, *Info Singkat*, XIII (7), 19-25.
- 20) Mansfeld, Y. (1999), Cycles of War, Terror, and Peace: Determinants and Management of Crisis and Recovery of the Israeli Tourism Industry. *Journal of Travel Research*, 38(1), 30-36.
- 21) Morakabati, Y., Page, S. J. & Fletcher, J. (2017), Emergency Management and Tourism Stakeholder Responses to Crises: A Global Survey. *Journal of Travel Research*, 56(3), 299-316.
- 22) Mulder, N. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on the tourism sector in Latin America and the Caribbean, and options for a sustainable and resilient recovery. *International Trade Series* 157.
- 23) Nagaj, R. & Žuromskaite, B. (2021), Tourism in the Era of Covid-19 and Its Impact on the Environment, *Energies* 2021, 14, 2000.
- 24) News24. (2020). All crew members have left virus-hit ship in Japan: Minister. Available at: <https://www.news24.com/news24/World/News/all-crew-members-have-left-virus-hit-ship-in-japan-minister-20200301>.
- 25) Niewiadomski, P. (2020), COVID-19: from temporary de-globalization to a rediscovery of tourism?. *Tourism Geographies*, 22(3), 651–656.
- 26) Pantziou, E. (2020), Greek Professionals Expect New Tourism Trends After Covid-19, Available at: <https://news.gtp.gr/2020/12/22/greek-professionalsexpect-new-tourism-trends-after-covid-19/>
- 27) Polyzos, S., Samitas, A., Spyridou, A. (2020). Tourism demand and the COVID19 pandemic: an LSTM approach. *Tourism Recreation Research*, 46 (2), 1-23.

- 28) Rassy, D. & Smith, R. D. (2013), The economic impact of H1N1 on Mexico's tourist and pork sectors. *Health Economics*, 22(7), 824-834.
- 29) Rodriguez, P. (2021), 9 post-covid tourism trends, Available at: <https://www.ideasforchange.com/en/blog-futuresthatrock/9-post-covid-tourismtrends>.
- 30) Saha, S. & Yap, G. (2014). The Moderation Effects of Political Instability and Terrorism on Tourism Development: A Cross-Country Panel Analysis. *Journal of Travel Research*, 53(4), 509-521.
- 31) Sharma, A., Shin, H., Santa-María, M. J. & Nicolau, J. L. (2021), Hotels' COVID19 innovation and performance, *Annals of Tourism Research*, 88, 103-180.
- 32) *Tourism Economics*, (2020), Global Travel Data, Models, and Intelligence, Available at: <https://www.tourismeconomics.com/>.
- 33) Von Bergner, N. M. & Lohmann, M. (2014), Future Challenges for Global Tourism: A Delphi Survey. *Journal of Travel Research*, 53(4), pp. 420-432.
- 34) UNWTO. (2019), International tourism 2019 and outlook for 2020, BarometroJan-2020-En-pre.pdf, World Tourism Organization, Available at: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-01/BarometroJan-2020-EN-pre.pdf>, Last Accessed 5/4/2021.
- 35) UNWTO, (2021 α), 2020 Worst Year in tourism history with 1 billion fewer international arrivals. Available at: <https://www.unwto.org/news/2020-worstyear-in-tourism-history-with-1-billion-fewer-international-arrivals>
- 36) UNWTO, (2020), Impact assessment of the COVID 19 outbreak on international tourism. Available at: <https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism>.
- 37) UNWTO, (2021 β), Tourist numbers down 83% but confidence slowly rising. Available at: <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347>.
- 38) UNWTO. (2019b), International tourism highlight, World Tourism Organization. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>.
- 39) World Economic Forum, (2020). This is how coronavirus could affect the travel and tourism industry.
- 40) World Health Organization, (2020), WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020, Available at:

<https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-sopening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.

- 41) World Travel & Tourism Council. (2021), 'Safe Travels': Global Protocols & Stamp for the New Normal, Available at: <https://wttc.org/COVID-19/Safe-TravelsGlobal-Protocols-Stamp>, Last Accessed 5/5/2021.
- 42) World Travel & Tourism Council. (2020), Travel & Tourism: Global Economic Impact 2020. Available at: <https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2020/Global%20Economic%20Impact%20Trends%202020.pdf?ver=2021-02-25-183118-360>.
- 43) WTTC. (2019), Economic impact report, World Travel and Tourism Council. Available at: <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>
- 44) Wyman, O. (2020), To Recovery & Beyond: The future of travel & tourism in the wake of COVID 19. World Travel and Tourism Council. September 2020.
- 45) Zeng, B., Carter, R. W. & De Lacy, T. (2005), Short-term Perturbations and Tourism Effects: The Case of SARS in China. *Current Issues in Tourism*, 8(4), 306-322.